Ára: 130 FORINT

63. évf. 18. szám 2008. október 1. Tisri 2. 5769. ב"ה

ÚJ ÉLET

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

Kedves olvasóinknak,
izraeli barátainknak,
hittestvéreinknek
egészségben gazdag,
boldog új esztendőt kívánunk!

FELDMÁJER PÉTER:

Ma szilárdíts meg minket!

היום תאמצינו!

„Ma szilárdíts meg minket!" – kiáltunk fel évről évre a nyitott frigyszekrény előtt ros hásáná első napján, a Muszáf ima végén.

Most, az őszi ünnepek kezdetekor, amikor beköszönt az új zsinagógai esztendő, nagy szükségünk van arra, hogy az Örökkévaló megszilárdítson minket.

Nehéz időkben élünk, mert a magyarországi zsidóságot az elmúlt évben is igen sok támadás érte. Egész közösségünk hisz a világi törvények uralmában, de halljuk a mind erősebb, zsidókat támadó hangokat, melyek nem először jelennek meg ebben az országban.

Miként a régi időkben, most is alaptalanul vádolnak bennünket, és nincs olyan képtelen vád, amelyet ne hangoztatnának újból és újból, és amelynek ne adnának helyt a társadalom egyes csoportjai.

Miként 80–90 évvel ezelőtt, most is az írástudók, a magukat „értelmiségieknek" nevező emberek, professzorok, írók, tudósok váltak az ordas eszmék vezető terjesztőivé.

Magyarországon szilárd és kipróbált demokrácia uralkodik, de a törvényhozók ügyetlenkedése, a hatóságok tehetetlensége, a törvényeket alkalmazó bírák egy részének cinkos összekacsintása a támadókkal és a mögöttük álló szellemi körrel sokunkban rossz emlékeket idéz.

Tudjuk azt, hogy az emberek bíráskodása csak jogszolgáltatás lehet, de alappal várnánk azt el a magyar bíróságoktól, hogy egyenlő méltóságú személyként kezeljenek mindenkit, s megvédjenek minden embert a rájuk támadóktól.

Az elmúlt évtizedek során is sokféle okból támadtak a zsidóságra, ezért is imádkozunk ekként:

אבינו מלכנו סתום
פיות משטיננו ומקטריגנו

„Atyánk, királyunk, némítsd el szidalmazóinkat és vádlóinkat!" Hiszszük azt, hogy nem hiába kiáltunk fel az Örökkévalóhoz:

היום תתמכנו בימין צדקך

„Ma támogass bennünket igazságos jobboddal!" – hiszen tudjuk, csak az Örökkévaló az, aki lát mindent, ismeri hibáinkat, gyengéinket, és igazságosan tud ítélni.

Eleink imái nem szálltak hiába, hiszen több ezer év után újból létrejött az Ő kegyelméből az önálló zsidó állam, az elmúlt évben ünnepelhettük ennek a 60. évfordulóját, valamennyi zsinagógánkban és sok más helyszínen is megemlékeztünk erről a dicső évfordulóról, hiszen a zsidó állam sikerei örömmel töltik el a magyarországi zsidók szívét. Hitünk szerint ez a 60 év csak egy múló pillanat a modern Izrael létének kezdetén, és a jövőben nemzedékről nemzedékre csodálhatjuk az országépítő munka eredményeit.

Az elmúlt évben sokat tettünk azért, hogy a holokauszt túlélőinek élete kissé könnyebb legyen, több mint tízéves kitartó tárgyalássorozat után most már a budapesti gettó túlélői is kaphatnak kárpótlást, még ha nem is ugyanolyan mértékben, mint a többiek.

Ezt és a többi eredményt sem érhettük volna el, ha nem segítenek bennünket partnereink, belföldön elsősorban a Munkaszolgálatosok Országos Szövetsége és a Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága, külföldön pedig a Claims Conference.

Ezek a tárgyalások is megmutatták, hogy csak egy komoly, vallási alapokon álló szervezet lehet képes arra, hogy megfelelő erkölcsi háttérrel lépjen fel a zsidóság érdekében, és jelentős eredményeket érjen el. Egy megosztott, szétaprított, egymással marakodó csoportokra szétesett zsidóság képtelen sikereket elérni, mert a partnerek nem veszik komolyan őket.

A magyarországi zsidóság intézményrendszere szilárd alapokon nyugszik, fizikailag megújult zsinagógáinkban egyre több a fiatal rabbi és előimádkozó, akik már a demokráciában szerezhették meg diplomájukat, és adhatják tovább a tudást, az ősi tanokat az oda betérőknek.

Oktatási intézményeink várják a fiatalokat, ma már nincs olyan zsidó gyermek, aki, ha úgy kívánja, ne részesülhetne zsidó oktatásban, ne tanulhatná meg azt, amit családi körben elmulasztott.

Egyre növekszik azoknak a száma, akik a gazdasági nehézségekkel nehezen tudnak szembenézni, és rászorulnak, rászorulnának a szociális ellátásra. Sajnos nem növekszik kellő mértékben az adományozók száma. Magyarországon igen kevesen értik meg, hogy teljesíteniük kell a tórai parancsot, és akiknek van, azoknak adakozni kell azért, hogy jusson a szegényebb embereknek is. Hosszú az út még addig, hogy valamennyi zsidó megértse ebben az országban is, hogy nem várhatunk mindig külső segélyre, saját magunkat kell eltartanunk.

Mint annyiszor, most az újév napjára is azt kívánjuk, amit elmondunk imánkban:

אבינו מלכנו כתבנו בספר
חיים טובים ושלום

„Atyánk, Királyunk, írj bennünket a boldog, békés élet könyvébe!" Bizony ez a legfőbb kívánságunk. S a boldogsághoz az kell, hogy egészségesen, szabadon élhessünk ebben az országban is, büszke zsidóként gyakoroljuk és hirdessük hitünket, gyermekeink, unokáink, szüleink és nagyszüleink körében.

Bízhatunk abban, hogy az Örökkévaló ros hásánákor is meghallgatja imánkat, amikor úgy kiáltunk fel:

היום תשמע שועתנו

„Ma hallgasd meg könyörgésünket!"

E gondolatok körében kívánok minden jót az egész magyarországi zsidóságnak az 5769. zsinagógai évre.

Lösónó tajvó tikoszévú vöszéhoszém!

9 770133 135009 08018

SCHŐNER ALFRÉD:

A lét alapja, a titkok titka vagy

Salamon Ibn Gabirol szavait idézem, amikor emlékezünk, emlékeztetünk a *„Félelmetes-fenséges Napok"* áhítatára. Arra az időszakra, amikor még együtt volt a család, nem tördelte szét a 20. századi történelem. Amikor az ünnep beköszöntése előtt megterített ünnepi asztalnál közösen fohászkodtunk az Egek Urához, és vártuk a legdrámaibb ünnepet, a jom kippurt, Kol nidré estéjét.

Ahogy a hagyományos irodalom mondja a Szentírásban:

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת

(Kohelet 1,4)

Azaz az egyik nemzedék megy, a másik nemzedék jön, azonban *a világ változatlan marad*. S ezen utolsó mondat igazát a mai napig nem értjük; a világ bizony sok mindenben változik, a világ dolgai újra ismétlődnek.

Ilyenkor úgy illik, hogy hagyományos tanítás hangozzék el, s benne örök értékű igazság szóljon. A jom kippur liturgiájának egyik központi gondolata a főpap, a *főpapi szolgálat*. Héberül: **עבודה** (ávodá, ávajdó). A hagyományos irodalomban, a Talmudban, Jomá traktátusában gyönyörű, univerzális gondolatok közepette írják le a főpapi rendet, vagyis hogy miképpen mutatta be áldozatát a legbelsőbb szentélyben, amikor még a Jeruzsálemi Templom állt.

Idézem a szentírási szöveget:

וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל

„áldozatot mutatott be önmagáért, családjáért és egész közösségéért"
(Vájikrá 16,17)

Szóljon tehát az ünnepi tanítás e mondat három egységéről, három fogalomról a zsidóság megközelítésében.

EGYÉN וכפר בעדו

1. Az első fogalom, melyről szólok: a főpap először önmagáért

(Folytatás a 3. oldalon)

STREIT SÁNDOR:

Ünnepi köszöntő

Elul hónapban jártunk, és reggelente felhangzott a sófár hangja zsinagógáinkban. Bölcseink szerint ebben a hónapban illik önvizsgálatot tartanunk és bűnbánatot gyakorolnunk. Ilyenkor, rajs hasonó előtt, mindannyian kicsit félretesszük teendőinket azért, hogy mérleget vonjunk az elmúlt esztendőről. Elgondolkodunk azon, mit tettünk helyesen és miben tévedtünk, mi az, amit lehetne jobban tenni, mint a mögöttünk hagyott időszakban. A kérdés az, vajon mindent megtettünk-e „önmagunk mércéje" szerint azért, hogy beteljesüljön az előző évre elhatározott tervünk, mert az csekély dolog, ha valaki elhatározza, hogy más lesz, de nem tesz érte semmit, és minden marad a régiben. Elulban nagyon fontos a cödoko (adomány) és a jótékonykodás. Vannak, akik számára az ajándékozás év közben is természetes, de ebben a hónapban kötelességünk még jobban odafigyelni rászorult testvéreinkre. Akinek szüksége van a cödokóra, annak adni kell, méghozzá úgy, hogy ne tudja, ki az adományozó. Nem szabad engedni, hogy bárki ne tarthassa meg az ünnepet, mert anyagiakban szűkölködik. Az Örökkévaló ilyenkor megváltoztathatja véleményét rólunk, ha látja, hogy segítünk a rászorulóknak. A bölcsek szerint a szívből jövő adomány megnyitja imáink előtt az utat, hogy a most kezdődő új évben legyünk egészségesek, boldogok, jólétben és békében legyen részünk.

Élnek köztünk olyanok is, akik másféle segítségre szorulnak: nem anyagi, hanem lelki támogatásra van szükségük. Velük is törődnünk kell, hiszen ők legtöbbször időskorúak és egyedül élnek, kötelességünk figyelni rájuk, mert ebbe a csoportba leginkább a holokausztot átéltek tartoznak.

Elul utolsó napjaiban kora reggel megyünk a zsinagógába, hogy elmondjuk a Szlichesz imát (bűnbánó imádságokat). Egy midrás szerint ezeket az imákat Mózes az Örökkévalótól tanulta, és leírt formában így maradt fenn a mai napig.

Azt szoktuk mondani pestiesen, hogy léteznek úgynevezett „háromnapos zsidók", akik valamilyen formában azért részt vesznek a rajs hasonó és jom kippur ünnepeken. Talán nem véletlen, hogy ők is átérzik e napok jelentőségét, és megérinti lelküket, függetlenül attól, mennyire ismerik a vallást, vagy mennyit tartanak meg a parancsolatokból. Ilyenkor bizton számíthatunk jelenlétükre, és ez is fontos, mert ezzel deklarálják a zsidósághoz való tartozásukat.

Imáinkban elhangzik három fontos dolog, amelyek elűzik a gonosz végzetet. Ezek: uszsuvó, uszfiló, ucödokó (megtérés, imádság, jótékonyság).

Sorsunkat a Mindenható ilyenkor dönti el, és tesz rá végleges pecsétet. Lehetősége van az ítéletet megváltoztatni az őszi ünnepek végéig, akiknél még nem sikerült végleges döntését meghozni.

A most befejeződő esztendőről csak annyit, hogy szerintem megfeleltünk az elvárásoknak, hiszen Budapesten valamennyi templomkörzetben biztosítottuk az imádságokat. Minden feltétel adott volt ahhoz, hogy a hívek eleget tudjanak tenni vallási kötelezettségüknek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy mindent tökéletesen végeztünk, de a sikeres folytatás lehetőségét magában hordozza közösen elvégzett szolgálatunk. Köszönetet mondok mindazoknak, akik segítették munkánkat a hitélet erősítésében, a rabbi uraknak, a kántor uraknak, az előimádkozó uraknak és mindenkinek, aki komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a templomkörzetek Budapesten úgy működjenek, hogy tagjai elégedetten és örömmel járhassanak zsinagógáinkba.

Néhány mondatot kell ejtenünk a táslichról, amelyről elég keveset szoktak írni, de ez egy hagyományos szertartás. Rajs hasonó első napján a délutáni ima után kimegyünk a folyó partjára, elmondjuk a Táslich imát, és a zsebünkben lévő morzsákat beleszórjuk a vízbe. Tévedés azt hinni, hogy ezzel „kiszórjuk a bűneinket", hanem jelezzük, hogy ahogy a halak nem tudnak létezni víz nélkül, mert ez az éltető közegük, úgy mi, zsidó emberek sem tudunk meglenni a Mindenható gondviselése nélkül. A hal, mint tudjuk, sosem csukja be a szemét, ami szintén egy jelkép, mégpedig azé, hogy az Örökkévaló éjjel-nappal figyel ránk és őriz bennünket.

Az új év beköszöntének hajnalán azt kértem az Örökkévalótól, hogy adjon áldást valamennyi zsidó közösség számára az országhatáron belül és túl, a világ minden részén, ahol zsidók élnek. Adjon a Mindenható egészséget, erőt, hogy megvalósíthassuk álmainkat; békét, hogy nyugalomban élhessünk; boldogságot, hogy lássuk nevetni gyermekeinket, unokáinkat. Figyelje lépteinket és vigyázzon ránk. Imádkozunk, hogy erőfeszítéseinket siker koronázza az 5769. esztendőben is.

Befejezésül azt kívánom minden kedves hittestvérünknek a ránk köszöntő évre, hogy testi és lelki egészségben legyen osztályrészünk valamennyiünknek.

Lösono tajvó tikoszévú.

Almát mézbe. Hogy „mötuká", édes is legyen az új év

Nyilvános felhívás

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége alapszabályának 114/A. §-a alapján a Magyar Zsidó Kongresszus ülését 2008. november 16-án 10 órára összehívjuk a Budapest, Wesselényi u. 4. szám alatt lévő Goldmark Terembe

A kongresszuson részt vehet minden olyan önálló jogi személyiségű vagy jogi személyiség nélküli csoport, amely magát magyar zsidóként határozza meg, és legalább az ülést megelőző 15. napon regisztrálás céljából részvételi szándékát bejelenti és kinyilvánítja kötődését a magyar zsidósághoz.

A kongresszuson valamennyi részt vevő csoportot azonos jog illeti meg.

A kongresszus a résztvevőkre nézve kötelező érvényű döntést nem hozhat.

Az ülésre való jelentkezés, regisztrálás vagy részvétel elmulasztása nem jelenti azt, hogy a kongresszus későbbi ülésein az adott csoport ne vehetne részt.

A jelentkezésben meg kell jelölni a csoport nevét, címét, elektronikus adatait és azt a személyt, aki a csoportot a kongresszuson felszólalási joggal képviseli. Célszerű a jelentkezéssel egyidejűleg a csoportról szóló információkat is közölni, mert azt a többi résztvevőnek az ülés előtt megküldjük. A jelentkezést elektronikus formában kérjük megküldeni a drfeldmajerelnok@mazsihisz.com címre.

Az ülés a működési szabályait saját maga állapítja meg.

A Mazsihisz 114/A. § rendelkezései:

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének Kongresszusa – Magyar Zsidó Kongresszus –

(1) A szövetség konzultatív tanácskozótestülete a kongresszus.

(2) A kongresszuson részt vehet minden Magyarországon vagy azon kívül működő zsidó szervezet, amely a kongresszus ülése előtt legalább 15 nappal írásban bejelenti részvételi szándékát és kinyilvánítja kötődését a magyar zsidósághoz.

(3) A kongresszus ülésének időpontjáról és a részvétel lehetőségéről a szövetség vezetői nyilvános felhívást bocsátanak ki.

(4) A kongresszus ülését évente legalább egy alkalommal össze kell hívni.

(5) A kongresszust a szövetség vezetői vezetik.

(6) A kongresszus önálló jogi személyiséggel nem rendelkezik, az azon részt vevő szervezetekre kötelező határozatokat nem hozhat.

(7) A kongresszus bizottságokat alakíthat.

(8) A kongresszuson részt vevő szervezetek költségeiket maguk viselik.

Az ülés napirendje

1. Megnyitó
2. A kongresszus működési szabályainak meghatározása
3. A kongresszus bizottságainak felállítása
4. Általános vita a kongresszus tevékenységéről és célkitűzéseiről
5. Zárszó, a kongresszus következő ülésének kitűzése

Feldmájer Péter,
a Mazsihisz elnöke

Zoltai Gusztáv,
a Mazsihisz üv. igazgatója

ZSIDÓSÁG RÉGI TOLLAL

Lapozgatás egykori zsidó újságokban

„Furcsa dolgokról suttognak a Síputca környékén." – kezdődik az Eppler kontra Fábián és Stern Samu című jelöletlen cikk a Képes Családi Lapok 1941. január 12-i számában. Ha beleolvasunk az ez idő tájt megjelenő számokba, egy súlyos belső viszály sötét vonalai bontakoznak ki előttünk. Ha nem tudnánk, hogy ez a viszálykodás a pusztulás szélén álló magyar zsidóság körében zajlik, még mosolyoghatnánk meg hümmöghetnénk is, de így, annak tudatában, ami néhány évvel később megtörténhetett e hazában, és külföldi testvéreinkkel sokkal hamarább, ökölbe szorul a kéz. Ha egy kis ízelítőt akarunk ezen viszály milyenségéből, csak el kell olvasnunk ugyanezen cikk Nepotizmus… nepotizmus… című fejezetét. Megtudhatjuk, hogy „A PIH a munkaszolgálat idején helyettes, illetőleg ideiglenes tisztviselőként több embert alkalmazott. Ezek állását január 1-ére mondták fel […]. Kivétel nélkül elbocsátanak minden egyes alkalmazottat. Ugyanakkor azonban Schalk Ferenc helyettes elöljárónak a fiát alkalmazták, sőt kinevezték. […] Mint a számszék kiküldötte került az adóosztályhoz."

A jó tollú egri főrabbi, Rácz Zoltán az 1940. november 17-i számban Elég volt!… című dörgedelmes hangú cikkében felteszi a kérdést: „…vajon szabad-e, kell-e ilyen időkben feltárni a belső sebeket?" Súlyos szavak, vádak és érvek hangzottak el ebben a kampányban, mely a hitközség akkori vezetése ellen szólt. Az említett, rendkívül expresszív, zaklatott, mármár neurotikus, epés megjegyzéseket sem nélkülöző cikk konkrétumokat alig tartalmaz. Könnyen lehetséges, hogy bizonyos dolgok közismertsége miatt nem akarta azokat megismételni, lehetséges, hogy egy, a korabeli újságok széles körének ismeretében összerakott kép plasztikusabb lenne. A Bábel Kiadónál 2004-ben megjelent nagyszerű kötet, mely Stern Samu emlékiratait tartalmazza, ezt írja: „…nem éreztem jól magam, és heteken át hőemelkedéssel, és magas érveréssel jártam be a hitközségbe. Elhatároztam, hogy végleg visszavonulok és lemondok az országos irodai és hitközségi tisztségemről."

Rácz 10 pontban felsorolt követelései között első helyen szerepelt Stern Samu és Eppler Sándor azonnali távozása. „Ilyen körülmények között történt azután – írja Stern Samu naplójában –, hogy az országos községkerületek elnökei gyűlésre ültek össze, és egyhangúan arra kértek, maradjak meg legalább az Országos Iroda elnökének. Erre azt válaszoltam, hogy miután a hitközségi mandátumok 1941 tavaszán amúgy is lejárnak, és akkor úgyis új képviselőtestületet és elöljáróságot kell választani, addig megmaradok az Országos Iroda elnökének." Tény, hogy Rácz Zoltán egri főrabbi nyitott kapukat döngetett.

Mint a holokauszt után született nemzedék egyik képviselője, semmiképpen sem ragadtatnám magamat valamiféle ítélkezésre ebben az ügyben. Rácz írásából kiderül, hogy országos akciót indított el, bérelt autóval vidéki hitközségek egész sorát járta be, agitált, nyilatkozatokat írattott alá vidéki hitközségek vezetőivel, „hogy csatlakozzanak ahhoz a mozgalomhoz, mely a magyarországi zsidóság egészséges, becsületes szellemben és határozott irányban való vezetését követeli". Nem vagyok meggyőződve a Képes Családi Lapok szerkesztőségének pártatlanságáról ebben az ügyben, hiszen ők is csak emberek voltak, szubjektívek, de a pártatlanságra való törekvés szándékai azért körvonalazódnak. Polgár Györgynek, az annyi támadást kibírt Pártfogó Iroda egyik vezető tisztségviselőjének tényszerűnek látszó, sallangoktól mentes, a lap 1940 november 24-i számában közölt írása tele van lebilincselő konkrétumokkal, melyek sajnos a lánglelkű, a hibákat ostorozó „ellenzék" írásaiból rendre hiányoztak. „Engedje meg, hogy egyszer a Pártfogó Iroda beszéljen a Pártfogó Irodáról, és ne mindig csak azok, akik ennek az intézménynek a munkájában nem vesznek részt, és csak kívülről próbálnak ellenőrzés és utánjárás nélkül véleményt mondani arról a segítő tevékenységről, amelyet valóban nem lehet kifogástalanul elvégezni, csak igyekezni, folyvást javítani." – kezdi a K. Cs. L. főszerkesztőjéhez címzett levelét Polgár. Gárdos Dezső VIII. kerületi körzeti jótékonysági elöljáró áskálódó támadásaival az iroda ellen e lap hasábjain betelt a pohár. Az iroda „nem méltó arra, hogy mint zsidó embervédelmi intézményt számontartsuk" – írta. Gárdos „leleplező", kétségtelenül demagóg érveket is tartalmazó iratában azzal vádolja a Pártfogó Irodát, hogy 100 tisztviselőt foglalkoztat, ahelyett, hogy 100 elesett hittestvért megtentene, „…a mi alkalmazottaink mind elesett zsidók – adja meg a feleletet Polgár, majd később hozzáteszi: …és mert a szemrehányás mögött bizonyára az lappang, hogy talán sok a Pártfogó Iroda személyzeti kiadása, tudja meg Gárdos úr, hogy a személyzeti kiadások nem érik el a 3 százalékot! Nem hiszem, hogy volna intézmény, vagy akár kereskedelmi vállalat is, amelyik alacsonyabb százalékkal dolgozik."

(folytatás a következő számban)

Magén István

A Magyarországi Zsidókért díj átadása

A Síp utcai székház Dísztermében 2008. október 19-én, vasárnap, délelőtt fél 11-kor adják át A Magyarországi Zsidókért díjat azoknak a kiváló emberkenek, akik az elmúlt időszakban sokat tettek azért, hogy a társadalmi béke, az embereknek, a felekezetek közti párbeszéd erősödjön.

Az idei díjazottak:

Prof. Gergely Judith asszony, a Debreceni Zsidó Hitközség volt elöljárója „a magyar zsidóság érdekében végzett több évtizedes, áldozatos munkájáért, vallási hagyományaink ápolásáért, a zsidó nők szerepének erősítéséért, kiváló hitközségi tevékenységéért",

Dr. Lomnici Zoltán úr, a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága volt elnöke „a kirekesztés, a rasszizmus, az antiszemitizmus elleni fellépésért, az emberi jogok érvényesítéséért, az emberi méltóság védelmében végzett tevékenységéért",

Lustig József úr, a Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékműzeuma alapítója, igazgatója „a magyar zsidóság történelmének kutatásáért, tárgyi emlékeinek összegyűjtéséért, megőrzéséért és bemutatásáért".

Körzeti kitekintő

Szeged

A hagyományokhoz híven szeptember elején rendezte meg a Szeged–Csanádi Püspökség és a Hittudományi Főiskola a XX. Biblikus Konferenciát, amelynek fő bonyolítója a Scheiberdíjas *Benyik György* professzor volt. Évek óta több mint 30 külföldi és hazai egyháztudós jön el előadást tartani városunkba, köztük többször közreműködtek az ORZSE vezető oktatói és a szegedi főrabbi. Idén a konferenciát a Szent Gellért Fesztiválla kapcsolták össze, koncertekkel, kiállításokkal, könyvbemutatókkal és – természetesen – a Biblia Évével. A zárórendezvényen a hitközség elnöke a Hittudományi Főiskola rektorától és a Szeged–Csanádi Egyházmegye püspökétől támogatói elismerő oklevélben részesült.

* * *

A Deszki XIV. Falunapok keretében izraeli delegáció járt a településen, és emléktáblaavató-ünnepség keretében emlékeztek meg a zsidó gyermekotthonok és árvaházak világáról Magyarországon a második világháború után. E tárgykörben a Múlt és Jövő között korábban *Novák Attilától* írást, illetve az Izraelben élő *Surányi Ágnes* készített disszertációt, feldolgozva a történteket. Magyarországon a jelzett években közel 40 árvaházat működtetett a Joint, az ortodoxia, a neológia és különböző zsidó szervezetek. Az árvaházak többségében szakszerű oktatás, a zsidó életre való felkészítés folyt. Megható esemény volt, amikor a nagy létszámú hajdani otthonlakó közül néhányan felelevenítették a 85–220 fős intézmény mindennapjait, az Izraelbe történő alijázást, az ottani beilleszkedést és későbbi sorsukat. A hajdani „deszki gyerekeket" az eseményen Karmiel városából *Lovi Jirmit,* felesége és még egy házaspár képviselte. Az emléktáblára az alábbi szöveg került: Ez az épület a II. világháborús holokauszt után árván maradt zsidó gyerekeknek nyújtott otthont 1945–48 között. Innen indult útjára az első gyermekcsoport Izrael felé 1945 decemberében, majd még kettő 1948-ig. Ezt az emléktáblát a zsidó gyermekotthon, a deszki lakosság és a helyi hatóság nemes viselkedése emlékére állította: Deszk Község Önkormányzata és az Izraelben élő hálás hajdani „deszki gyerekek".

A deszki kórház falán felavatott táblánál beszédet mondott Lovi Jirmit, *Simicz József* deszki polgármester (MSZP), *Bodó Imre,* Tiszasziget polgármestere a Csongrád megyei Fidesz-frakció képviseletében, *Lednitzky András,* Izrael tiszteletbeli konzulja és *Király László* deszki alpolgármester. A baráti találkozó és megemlékezés *Kószó Arankának,* a Falunapok főszervezőjének az érdeme.

* * *

Sajtótájékoztatóval és másnap a helyi és országos médiák érdeklődése mellett nyílt meg a IV. Szegedi Őszi Zsidó Kulturális Fesztivál. A program keretében 10 hangversenyre, egy szerzői estre, 4 könyvbemutatóra, 2 festmény- és 1 fotókiállításra, első napi bélyegzéssel egybekötött kulturális programra és a hagyományos vacsoraestre került sor. Az első koncerten a *Duo Skylla* (Zürich) két nagyon tehetséges fiatal pályakezdő művésze, *Ursula Fortin* (prágai hegedűművész) és *Marosvári Dorottya* (Zürichben tanuló magyar zongorista) előadásában Brahms, Bach, Mozart, Ravel és Fortin (utóbbi a fellépő hegedűművész) szólóés hegedű-zongora szonátái ragadtatták többször tapsra a közönséget. A kiállítások közül *Macskássy Izolda* marosvásárhelyi származású festőművész selyemre festett alkotásai és selyemkollázsai tettek mély benyomást a szinte baráti körének számító nagyszámú érdeklődőre. A művésznő, aki egyébként festményadományaival 13 éve főszponzora izraeli vacsoraestjeinknek, idén bővítette ezt a kört felajánlásával, miszerint a kiállítás eladott alkotásai bevételének 50%-ával – az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért útján – hozzájárul a templom rekonstrukciójához. A rendezvényt *Újhelyi István* országgyűlési képviselő (MSZP) nyitotta meg, de a hangulatos programhoz *Ivanovics Ildikó* is hozzájárult erdélyi és kalotaszegi dallam-összeállításával. Az eddig lezajlott események csúcsát a Szegedi Kamarazenekar zsinagógai koncertje nyújtotta (művészeti vezető: *Kosztándi István).* Mozart A-dúr klarinétversenye a telt ház vastapsát érdemelte ki. *Zoltán Péter* klarinétszólói gyakran szakították meg az előadást, amelyben rendszeresen visszatért a szólista és a zenekar találkozása, a nyitótéma. A legnagyobb ünneplést *Sosztakovics* Kamaraszimfóniája hozta meg. A nézők között felfedezhető volt a szegedi művészeti élet számos képviselője, köztük *Gyüdi Sándor,* a Szegedi Szimfonikus Zenekar korábbi, a Szegedi Nemzeti Színház jelenlegi igazgatója, *Baross Gábor,* a Győrből nemrég érkezett Szegedi Szimfonikus Zenekar új igazgatója, *Kerek Ferenc,* az SZTE Zeneművészeti Kar dékánja, Szeged Megyei Jogú Város Kulturális Bizottsága vezetői és a legértőbbek, a szegedi operabarátok széles köre. A program igazolta helyét a város fesztiválsorozatában, Szeged kulturális életében.

* * *

Több hitközségi vacsoraest s legalább húsz hazai és külföldi fellépés után először mutatkozott be – közel 800 jelenlévő előtt – az Új Zsinagógában a IV. Szegedi Őszi Zsidó Kulturális Fesztivál keretében a Golda Meir Szalonzenekar. Az együttes autentikus zsidó zene mellett a legjelesebb izraeli dallamokat, klezmeregyveleget játszott „L'dor V'dor" (Nemzedékről nemzedékre) címmel. A zongoránál *Juhász Máté* virtuóz bemutatót tartott, *Molnár Orsolya, Markovics Zsolt* vokálja pedig mindvégig a közönséggel együttes szerepvállalást biztosított. Volt vastaps, dobogás, együtteneklés. *Hajnal István* dobszólóival és vendég-közreműködésével volt teljes a műsor.

Szintén a fesztivál központi vendégszereplője volt *Székhelyi József* színész, rendező, író. Önálló estjét díszternünkben „Írásba adom…" címmel mutatta be saját szerzeményeiből. Alkotásaiban hű képét adja napjaink társadalmának, benne ironikusan zsidóságunknak, publicisztikáknak, a mindennapi valóságnak. A program egy visszatérő műsorsorozat kezdete, amelyben még sokáig számítunk a művész színes egyéniségére, tehetségére. A rendezvények előkészítésében *Juhász J. Pál* hivatalvezető végzett kiemelkedő munkát.

L. A.

Bethlen tér

A Bethlen téri templomban Softim szombatján *Goury Jaron* és *Lőrincz Éva* újszülött kislánya a *Szárá Libi* nevet kapta. Az imádkozást követő kiduson *Deutsch Róbert* főrabbi mondott tanítást és köszöntötte az örömszülőket, majd a templom tagjai szeretettel kívántak mázál tovot a családnak.

* * *

Fischer Péter és *Rákóczi Júlia* esküvőjén a templomot megtöltötték a családtagok, barátok, ismerősök. *Deutsch Róbert* főrabbi vezette a szertartást és szólott az ifjú párhoz. A templomi ünnepség után nagyszabású fogadást adtak a fiatalok.

Debrecen

A Pásti úti zsinagógában tartották meg az ifjú házaspár, *Fohn-Novobáczky Noémi* és *Fohn Péter Ruben* nevű fiának brit miláját. Hat éve nem került sor hasonló rendezvényre a városban, ahol egykor oly népes zsidó közösség élt. A szertartást *Aser Ehrenfeld* főrabbi végezte. A gyermeket *Dávid Goldberg* mohél vette fel Ábrahám szövetségébe. A kváter megtisztelő feladatát *Ladányi György,* a boldog apa barátja látta el. A szimcha után bőséges kidust adott a kváter és az örömszülők. Sok boldogságot kívánunk a szülőknek, a gyermeknek pedig hosszú és örömteli életet. Mázál tov!

* * *

A világ egyik legnagyobb chászid közösségének nagy alakja, *Joel Teitelbaum* (1887–1979) halálának 29. évfordulóján emlékeztek az imaházban az esti minjánhoz szép számban megjelentek. A neves szatmári rabbinak több mint 100 ezer követője él a világon. Az évfordulóra Debrecenbe érkezett *Salamon Berkovitz* és fia, *Moshe,* akik ezen hagyományok itteni leghívebb őrzői. A saját maga által készített finom ételek s az elmaradhatatlan Traubi elfogyasztása a szellemi táplálék befogadása után történt. A DZSH rabbijának, *Aser Ehrenfeldnek* – aki személyesen is ismerte őt – visszaemlékezéséből hallhattak a jelenlévők történeteket. Teitelbaum a háború előtt Szatmáron volt rabbi. A Kasztner-vonatnak köszönhetően túlélte a holokausztot. 1945-ben Amerikába vándorolt, ahol folytatta a szatmári hitközség hagyományait. Iskolákat alapított, amivel a későbbi népes chászid közösség létrejöttét segítette elő. Az emlékezés végén Salamon Berkovitz chászid dallamokat adott elő, a kilét is bevonva az éneklésbe. A rebbe emléke legyen örökké áldott!

SCHŐNER ALFRÉD:

A lét alapja, a titkok titka vagy

(Folytatás az 1. oldalról)

imádkozott. A Tóra pontosan leírja és a Talmud kiszínezi a részleteket. Amikor a főpap belépett a Szentek Szentélyébe, teljesen egyedül volt, csendben-halkan szólt fohásza ott legbelül, s csak a csend vette körül. S amikor kijött, senki nem várta. A főpap átérezte a csend nyugalmát a Jeruzsálemi Templomban.

A csend nagy ajándék, kivételes, különleges percekben adatik meg. Voltatok-e már Izraelben, a sivatagban, ahol teljes csend honol, szinte „hallatszik” a csend? S akkor érzi az ember átélni a végtelent. Különösen ebben a robotoló, zúgó, kiabáló világban tudjuk igazán, mit ér a csend, a nyugalom. A csend, amely ott kell, kellene, hogy legyen az emberi lelkekben. A csend, amely a belső harmóniát sugallja, amely kivételes pillanatokban adatik csak meg. Amikor világra jön a gyermek, először felsír. S amikor utolsó útjára készül az ember, a végső pillanatban megjelenik a megváltozhatatlan csend. A kettő közötti intervallumban annyi minden történik. Van sírás, megpróbáltatás, lemondás és küzdelem. Különleges adomány, ha valakinek megadatik már életében a csend kegyelme. Talán ezt élte át a főpap egy évben egyszer, néhány pillanatig. S ekkor önmagába nézett, önvizsgálatot tartott, önmagáért imádkozott, és utána családjáért, közösségéért, Izrael házáért.

CSALÁD בעד ביתו

2. A család a 21. század változatlanul egyik legszebb, de – sajnos – legvitatottabb fogalma. Átértékelődnek olyan régen kialakult tanítások, melyek korábban példaértékkel bírtak. A követő generációk mindig mást tettek, mint az előzőek, mint a szülők. Hányszor és hányszor mondtunk ellent nekik, kimondva-kimondatlanul?

Mi is lázadtunk, igaz, de nem rágalmaztunk, nem szítottunk tüzet, mely csak ellenségeink nemtelen vádjait erősítette fel. „Aki nyilvánosan szégyeníti meg felebarátját, nincs jutalma a túlvilági életben.”

A mi nemzedékünk is zúgolódott. Valahol a lelkünk mélyén azonban mindig ott volt anyánk vagy apánk szavának elfogadása, s hittünk az örök értékű tanításban. Belevéstük a szívünkbe, megváltoztathatatlanul.

Kerestük mindig az értékeket, esetleg a talmi értékeket a távolban, és nem mindig vettük észre azokat, melyek ott voltak mellettünk. E gondolatot egy modern kori legendával szeretném megvilágítani. A történet főszereplője a krakkói rabbi fia, aki a 18. század elején – így mondja a történet – álmot látott, hogy nem messze Krakkótól, egy, a folyón átívelő híd mellett, a föld mélyén, nagy kincs rejtezik. Másnap újra ezt álmodta. S harmadszor is megismétlődött immár hívogató álma. S ekkor a rabbi fia szó nélkül elutazott, hogy megkeresse a kincset. Odaért a hídhoz, és elkezdett ásni. S ahogy ott ásott, odajött hozzá egy szakadt ruhájú ember, és azt kérdezte, mit csinál.

– Ások, keresem az álmomban látott kincset – felelte a fiú.

– Én pedig – mondta a tépett ruhájú ember –, én pedig azt álmodtam, hogy Krakkóban, ott ahol laksz, ott van a nagyon értékes kincs.

S a rabbi fia megremegett, hiszen pontosan azt az utcát és házszámot hallotta, ahol ő lakott. Azonnal abbahagyta az ásást, és hazautazott Krakkóba. S mikor hazaért, otthon is elkezdett ásni. Ám nem talált semmit. S mikor édesapja meglátta őt, megkérdezte, mit tesz. A fiú pedig azt válaszolta, hogy távol járt, s kereste a kincseket, az értékeket, majd hazajött, és itthon is ásni kezdett, de bármilyen mélyre ásott, itt sem talált semmit. S a legenda szerint megszólalt az édesapa, a bölcs rabbi, és azt mondta: fiam nem kell sehova utazni, nem kell ásni, ***mert a kincs, az érték itt van melletted, a házban. Nem veszed észre?***

S a fiú meglátta a családját, látta a könyveket, és hogy minden, ami körülveszi, megelevenedik. S akkor megértette, hogy az a kincs, ami körülvesz bennünket, amiből egy életre meríthetünk!

Nagyünnepeink napjaiban ezekre a szellemi-érzelmi kincsekre is gondolunk. Ezekre az örök értékekre, melyek ott voltak mellettünk, csak ***nem mindig vettük észre.*** Azokat a felülmúlhatatlan értékeket, melyeket a szülői házban kaptunk, s melyeket megpróbálunk gyermekeinknek továbbadni.

KÖZÖSSÉG ובעד כל קהל ישראל

3. Harmadszor a főpap Izrael közösségért imádkozott. Szerte a világon ugyanezeket az imákat mondjuk el ezekben az órákban, áskenázi vagy modern héber kiejtéssel, vagy talán már nem is héberül, csak magyar fordításban. A 15. századi imádság fogadalmakról és feloldozásokról szól, ami egész Izrael közösségének sajátja. Mert ehhez a gyülekezethez, közösséghez, néphez tartozunk. Egyikünk úgy, hogy reggel és este elmegy imádkozni a zsinagógába, a másik csak egy héten egyszer jár templomba, a harmadik egy évben három alkalommal jön el – régi elnevezéssel ők a „háromnapos zsidók” – Isten házába.

Ők is hozzánk tartoznak, integráns részünk. Az, aki édesapja helyére ül, ugyanúgy közénk való, mint az, akinek *még* nem adatik meg az istenhit kegyelme.

Mert mi nem rekesztünk ki senkit!

Mi mindenkit szeretnénk befogadni. A zsidóság nem térítő, hanem „visszatérítő” vallás. Aki eltávolodott a zsidó hagyományoktól, azt próbáljuk visszahívni. Szép szóval, kérve, nem erőszakkal. Kérésünk: *akármilyen* keveset, de őrizzen meg a hagyományokból. Néhány héttel ezelőtt a zsidó fesztiválon volt egy fergeteges klezmerkoncert. Több ezren ültek a hatalmas zsinagógában, ott találkoztam egy húsz év körüli fiatal párral, akik el voltak ragadtatva a különlegesen szép zenétől. S kérdésemre, hogy ismerik-e ezt a zenét, azt felelték, valamikor már „hallották”. Visszacsengett a lelkükben. Mintha évszázadokkal ezelőtt szólalt volna meg. S akkor azt mondtam magamban, talán ez az első mozzanat, ami visszahozza majd őket a zsidósághoz. A klezmer. Így is jó, egyelőre. A klezmerrel is lehet közeledni a múlthoz. Cselekedetekkel is lehet, sőt kell építeni, építkezni. Lélekben is lehet imádkozni. Néhány percig is lehet imádkozni. Nincs ennek „mértéke”. Mi maximalisták szeretnénk lenni, hogy minél többet gyertek közénk, de aki csak egy keveset közeledik, az is hozzánk tartozik. Mert ez egy olyan közösség, olyan gyülekezet, amelyet összetart a közös sors, s adott esetben a külvilág harsogása is. Amikor fenyegetően zúgnak körülöttünk ordas jelszavak…

EGYÉN, CSALÁD, KÖZÖSSÉG

Salamon Ibn Gabirol a 11. századi spanyol költészet zseniális poétája. ***Királyi korona, Keter Málchut*** című, negyven egységből álló liturgiai költeményét egyes helyeken a Kol nidré imája után, más közösségekben jom kippurkor recitálják. Ez a Kol nidré-est magánolvasmánya. E majd ezer esztendővel ezelőtt megfogalmazott vallásfilozófiai gondolatsor örök üzenete generációk imájává nemesedett, s talán soha nem volt olyan időszerű, mint éppen ma. A költemény első részét idézem, a zseniális költő, Patai József nemes verstű fordításában:

A KIRÁLYI KORONÁBÓL

Isten! Csodálatosak tetteid nagyon,
Tied a fenség, erő, hatalom.

Tied a nagyság, a pompa, a fény.
Téged zeng minden földi s égi lény.

Mind elpusztul, eltűnik, elenyész,
Te, te örök, örök időkig élsz.

Te vagy a magasztosság, rejtelem,
Nem bír követni gyarló értelem.

A lét alapja, titkok titka vagy,
Nem foghat fel múlandó, kába agy.

Világot tartó, alkotó erő,
Ki a homályból fényt varázsolsz elő.

Tied a jóság, hűség, szeretet,
Mely szolgádnak jutalmat rejteget.

Te őrzöd az öröklét titkait,
Mit gondolat nem érthet, csak a hit.

Sugárzó magasban áll trónusod,
Körüllebegnek zengő himnuszok.

Fényedből áradt, sugárzott a lét,
Árnyékod mind, mi nyüzsög szerteszét.

Tied az elhatárolt két világ,
Mely tettre készt, s mely jutalmat ád.

Tied a jutalom, mely lelkünkre vár:
A rejtett fény, az örök dicssugár.

E gondolatokkal köszöntöm Testvéreimet, annak hitében, hogy a Világ Alkotója meghallgatja a hívő ember fohászát, s a békesség adományával aranyozza be lelkünket! Kívánok valamennyiőtöknek, *Köhilot Jiszráél* és *Medinát Jiszráél* határai között élőknek békés, boldog új zsinagógai esztendőt!

NEW YORKBÓL ÉRKEZETT BUDAPESTRE

Esther Jungreis lenyűgözte közönségét

Esther Jungreis Budapestre érkezését jócskán megelőzte a karizmatikus képességekkel megáldott rebbecen híre. Azok a szerencsések, akik bejutottak az Uránia Filmszínházba és részt vehettek a magyar származású amerikai előadó estjén, maguk is meggyőződhettek róla, hogy a hír igaz: Esther Jungreis fantasztikus asszony.

Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz ügyvezető igazgatója köszöntőjében úgy fogalmazott: „Perceken belül színpadra lép az az asszony, akivel még a legképzettebb szónok is nehezen birkózik meg.” Ezt követően röviden felvázolta Esther életútját. A szegedi főrabbi lánya Magyarországon született, egy olyan rabbidinasztia tagjaként, amely Dávid királyig vezeti vissza családját, és a holokauszt előtt 85 rabbit adott a hazai zsidóságnak. Kislányként maga is megjárta Bergen-Belsent, majd életben maradt rokonaival kivándorolt az Egyesült Államokba. Rabbifeleségként elhatározta, hogy életét a zsidóság szolgálatának szenteli. 1973-ban megalapította a *Hineni* nevű lelkisegély-szervezetet, évtizedek óta Tórát oktat heti televíziós műsorában, és rovatot vezet a világ legnagyobb angol nyelvű zsidó lapjában, a Jewish Pressben. Beutazta a világot, mondott beszédet az amerikai haditengerészek és az izraeli katonák előtt. 1982-ben holokauszt-központot alapított New Yorkban, majd megnyitotta a veszélyeztetett gyerekekkel foglalkozó jeruzsálemi intézetet is.

Zoltai Gusztáv ezt követően a Hitközség vezetői: *Feldmájer Péter* Mazsihisz-elnök és *Streit Sándor* BZSH-elnök, valamint a magyar rabbikar megjelent képviselői nevében üdvözölte az estet jelenlétével megtisztelő *April H. Foley*-t, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetét és az előadót.

April H. Foley régi ismerősként köszöntötte Esthert, akivel kapcsolatban úgy fogalmazott: az ő története Isten szeretetének bizonyítéka. A közéletben betöltött szerepe az emberek közötti toleranciáról és megértésről szól, úgy véli, sok a különbség közöttünk, de meg kell találni a közös pontokat. Az Egyesült Államok történetében a tolerancia ugyancsak fontos szerepet játszott, és mi is azt valljuk, hogy össze kell fognunk e cél megvalósítása érdekében – mondta a nagykövet.

Az elegáns fekete kosztümben színpadra lépő Esther Jungreis nem vette igénybe a szónoki pulpitust, szabadon beszélt, és láthatóan meghatottan és otthonosan érezte magát az „övéi” között. Bár előrebocsátotta, hogy nem beszél jól magyarul, mégis akcentus nélkül, kedvesen és választékos nyelven szólította meg a közönséget. A budapesti látogatás szívében óhatatlanul felidézte saját gyermekkorát, nagy- és dédszüleit, akikről azt mondta: „mind itt vannak velünk, és mosolyognak rátok”. Elmesélte, hogy bár soha nem tanult magyar földrajzot, mégis jól ismeri a városok és falvak többségét, mert majdnem mindenütt volt egy rokon, aki a Tórát oktatta.

Esther külön köszöntötte szülővárosa, Szeged hitközségének megjelent képviselőit, valamint *Vadas Verát* és az ifjú *Fehér Adriennt,* akik segítettek a magyarországi látogatás megszervezésében.

A bevezetőt követően – immár angolul – kezdte meg előadását, amelynek első mondatai szokatlanul keményen kopogtak. Nem vagyok boldog – mondta –, az antiszemitizmus napjainkban olyan emlékeket idéz, amelyeket a holokauszt idején láttam. Annak idején koncentrációs táborok és gázkamrák épültek, csak meg kellett nyomni egy gombot, és a rendszer működésbe lépett. A helyzet sürgős, és mégis mindenki alszik. Bár elmúltam 20, sőt 40 éves is, azért utazom, azért tartok előadásokat, hogy felébresszem az embereket. Mindenkinek meg kell értenie, hogy mi a feladata, hogy mit kell tennie.

A legtöbb ember az élet célját hasonlatokban fogalmazza meg. Van, aki szerint futni kell és átszakítani a célszalagot. Másoknak az élet kártyajáték, és amilyen lapot osztanak, azzal kell elégedettnek lenni. Olyanok is akadnak, akik szerint az élet csak egy játék, a lényeg, hogy legyünk boldogok és szórakozzunk. Egyik megközelítés sem az igazi, a valódi válasz a Tórában található.

Előadásában közérthetően és szemléletesen vont párhuzamot egyes őszövetségi elbeszélések – többek között Ábrahám és József története – és hétköznapjaink között. Jákob 22 éven át azt hitte, hogy a fia halott. Ha ti lennétek, mondjuk, a derecskei Jákob nagypapa – tette föl a kérdést közönségének –, és megtudnátok, hogy a fiatok él és jelenleg az Egyesült Államok alelnöke, vajon hogyan fogadnátok a hírt? Jákob először köszönetet mondott az Örökkévalónak, majd megijedt, és arra gondolt, hogy zsidó-e még a fia.

A rebbecen érzelemgazdagon és bölcsen sorolta érveit amellett, hogy megértsük: az élet célja feladataink beteljesítése. Ehhez nem csupán a Bibliából és saját életéből idézett példákat, hanem bebizonyította, hogy kiválóan ismeri a héber nyelv kifejezéseinek árnyalatait is. Szuggesztív személyiségével azokat is sikerült meggyőznie, akik nincsenek napi kapcsolatban a Tórával.

Esther Jungreis az est végén szívesen elbeszélgetett az érdeklődőkkel, és a sorban állók számára fáradhatatlanul dedikálta Elhivatott élet című, magyarul kiadott könyvét.

Rojkó A.

Kol nidré – nincs késő a változáshoz

„Én ilyen vagyok, engem ne próbáljanak megváltoztatni.” Ismerős? Pedig nem igaz, hogy létezik egy kor, amely fölött az ember képtelen a változásra. Az sem igaz, hogy azok, akik ilyen jellegű kijelentéseket tesznek, egyszerűen lusták ahhoz, hogy megváltozzanak. Inkább arról van szó, hogy vannak emberek, akik elhatározzák, hogy ők márpedig ilyenek vagy olyanok. Én már húsz éve vezetek, és sohasem kötöttem be a biztonsági övemet, ezentúl sem fogom. Már gyerekkoromban sem tudtak megtanítani, hogy ne csámcsogjak, úgyhogy tessék engem békén hagyni, és elfogadni olyannak, amilyen vagyok. Ezek az emberek tudatosan vagy tudat alatt elhatározták, hogy ők biztonsági övet be nem kötők vagy csámcsogók. Amit tesznek, nem pusztán egy cselekedet a sok közül, hanem egy olyan magatartás, amely őket meghatározza.

Aki valaha járt iskolába, annak ez a jelenség ismerős lehet. Ha valaki nem teljesít túl jól matematikából, az ahelyett, hogy elhatározná, több figyelmet szentel ennek a tárgynak, inkább elhatározza, hogy ő egy olyan ember, aki genetikailag predesztinálva van a matek hármasra, úgyhogy jobban teszi, ha inkább nem is próbál ezen változtatni. Nem a változás lehetetlen volta miatt tekinti magát az illető matematikából közepesnek, hanem a közepes ördefiníció miatt válik képtelenné a változásra.

Ennek a jelenségnek, a tanult tehetetlenségnek van egy nagyon egyszerű, de annál szemléletesebb példája. Egy tanár egy feladatsort osztott ki a diákjainak, amely néhány egyszerű szóból állt. A feladat az volt, hogy az egyes szavak betűinek átrendezésével új szavakat hozzanak létre. Még egy fontos részlet: ha kész vagy az első kérdéssel, tedd fel a kezed. Néhány másodperc, és az osztály fele jelentkezéssel jelzi, hogy kész van, míg a másik fele szemmel láthatóan küszködik. Sebaj, hagyjuk az első kérdést, lásson neki mindenki a második kérdésnek. Ismét ugyanaz történik, a tanulók fele rögtön megfejti a kérdést, míg másik felük szenved. Ez még kétszer megismétlődik. A diákok közül sokan a négy szó közül egyikből sem tudtak új szót létrehozni. Ennek egyszerű oka van. A tanár a diákok tudta nélkül két különböző feladatsort osztott ki. Az „A” feladatsor első három kérdésére nem létezik helyes megoldás, míg a „B” feladatsor első három kérdését egy kisgyerek is könnyen megválaszolhatja. A dolog érdekessége azonban az, hogy a negyedik kérdés minden diák feladatlapján megegyezett, de az „A” csoportba tartozó diákok nagy része ennek ellenére képtelen volt megoldani a feladványt, míg a „B” csoportosok szinte mindannyian tudták a választ. Az „A” csoportosok, látván, hogy társaik pillanatok alatt megoldották az első három feladatot, míg ők egyetlen választ sem tudtak produkálni, egyszerűen elkönyvelték magukban, hogy ők képtelenek az ilyen jellegű feladatok megoldására. Mire a negyedik feladatra sor kerülhetett volna, addigra ők már elhatározták, hogy ők negyedszerre is kudarcot fognak vallani.

Az ilyesmi nem csak az osztályteremben történhet meg. Képzeljük el, hogy valaki leül elkészíteni az adóbevallását, és egy furcsa ötlete támad: idén bevallom a teljes keresetemet. Az illető természetesen hamar észbe kap: ugyan kérem, miért játszom meg magamat, nem vagyok én az a fajta. Ezért az őszinteség kedvéért, az elmúlt évek gyakorlatának megfelelően, idén is csalni fog az adójából.

Szinte mindenki életében van egy rossz megszokás, ami szinte egyéniségünk részévé vált, és képtelenek vagyunk rá, hogy megváljunk tőle. Számunkra íródott a Kol nidré. A leghíresebb, a vallástalan zsidókban is komoly érzelmeket kiváltó ima nem más, mint egy jogi formalitás adaptálása a liturgiába. A zsidó törvények szerint az eskü bizonyos körülmények között feloldható, és ez az eskűfeloldás az, ami Kol nidré néven elhíresült. De eskü tenni nem csak verbálisan lehet. A megszokás is bizonyos értelemben eskünek tekinthető. Ha valaki egy jó szokással szeretne felhagyni, nem teheti ezt meg addig, míg egy bíróság fel nem oldja az eskü, amit a puszta cselekedetével vállalt magára. Az ember sokszor úgy érzi, hogy a múltja, rossz szokásai is eskűként nehezednek rá. Mintha meg kéne szegnem ezt az eskü ahhoz, hogy felhagyjak rossz szokásaimmal, és más, jó szokásokkal helyettesítsem azokat. Mintha a pozitív változás nem lenne őszinte folyamat. Mintha az Istenhez való közeledés csak azok számára lenne lehetséges, akik soha nem jártak Tőle távol.

Jom kippur a változás napja. Egy nap, amikor semmi sem vonhatja el a figyelmünket az önvizsgálattól. Mit szeretnék elérni az életben? Melyek azok a cselekedetek, amelyek akadályoznak a cél elérésében? Hogy tudnék megszabadulni ezektől a megszokásoktól? De számunkra, akiket a megszokás eskűje köt, a jom kippur nem érheti el a célját, hiszen a változás számunkra kizárt. Nekünk íródott a Kol nidré.

„Isten és a közösség engedélyével, a mennyei s a földi bíróság nevében, befogadjuk magunk közé a bűnösöket” – vagyis azokat, akik nem pusztán helytelenül cselekszenek, hanem akik el is könyvelték magukat helytelenül cselekvőknek. Nemcsak azokat, akiknek vannak bűnei, hisz kinek ne lennének, hanem azokat is, akik úgy érzik, hogy ezek a cselekedetek meghatározó részei életüknek. „Az összes eskü (arámi nyelven kol nidré) ezennel semmis” – Isten és ember közösen oldja fel a múlt rossz megszokásai által ránk rótt esküket. Senki sem fogja a múltunkra utaló célzásokkal megkérdőjelezni a jom kippur napján vállalt változásaink őszinte voltát. Senkinek sem kell többé úgy éreznie, hogy a tegnap fogyasztott sonka miatt nem lehet a mai ebéd kóser, hogy a mai csalás miatt nem lehetek holnap tisztességes, hogy a múltban elhanyagolt zsidósághoz nem lehet a jelenben visszatérni, hogy nem lehetek vallásos, mert a szüleim sem voltak azok. Amikor felcsendül a Kol nidré, senki sem mondhatja többé, hogy túl késő van a változáshoz.

L. G.

Szemelvények a 11. Zsidó

Kiss Péter kancelláriaminiszter megnyitja a fesztivált

Így indult

Egy fesztivál esetében szokás és érdemes is a kezdési időpontot jóval megelőzően érkezni. Akik így tettek, azoknak nagyon kellemes élményben lehetett részük, hallhatták és láthatták a Zmirim együttest, a Lauder Javne százötven (!) zeneiskolása közül azt a tíz gyereket, akik rendkívül nagy fejlődésen mentek át az utóbbi években a klezmerzenélés területén. Jó hangszerészek, vidám-üde fiatalok, akik mára hatalmas repertoárral, profi módon állhatnak ki bármilyen pódiumra. Megjegyezném, iskolájukban a zsidó zene kötelező tananyag...

A megnyitó hivatalos része *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató beszédével kezdődött. Bevezetőjében mások mellett köszöntötte *Aliza Bin-Nount,* Izrael állam magyarországi nagykövetét, *Kiss Péter* kancelláriaminisztert, *Feldmájer Pétert,* a Mazsihisz és *Streit Sándort,* a BZSH elnökét, *Horváth Csaba* főpolgármester-helyettest, a diplomáciai testületek megjelent képviselőit, *Vadas Vera* fesztiváligazgatót, a Hitközség elöljáróit, az írott és elektronikus média munkatársait.

Az ügyvezető kiemelte: az idei év a tehetségek fesztiválja, minden eddiginél több fiatal művész kapott lehetőséget a bemutatkozásra. Elvitathatatlan érdeme a fesztiválnak – mondta Zoltai – mindnyájunk örömére az, hogy a zsidó szót pejoratív felhang nélkül merik használni és hirdetni a kultúra jelzőjeként a plakátokon és a médiákban.

A Zsidó Nyári Fesztivál mindenkihez szól – tette hozzá –, zsidókhoz és nem zsidókhoz, fiatalokhoz és az idősebb korosztályhoz egyaránt: a művészet köntösében hirdet megértést, ad derűt és reményt. Úgy érezzük, hogy az a nyitottság, amellyel zsinagógáinkat kitártuk a kultúra rajongói előtt, jelzi a zsidóság azon szándékát, hogy mindenekfelett békét és egyetértést kívánunk az emberek között a mindennapokban.

Aliza Bin-Noun két nyelven is örömét fejezte ki a kultúrák találkozása láttán, majd (angolul) részletesen kifejtette, hogyan zajlott, zajlik ez Izrael államában.

Kiss Péter kancelláriaminiszter elmondta: egy kapu (a gettó kapuja) helyén állunk, amely 63 éve nyílt ki, s közös a szándék, hogy az az időszak a történelem süllyesztőjébe kerüljön. Most a kapu a kapcsolatok, a kultúra kapuja, s nemcsak azok számára, akik apropónak tekintik a fesztivált, hanem a több ezer, Európa különböző országaiból érkező érdeklődő számára is, akik ideutazva az őshazába, hozzájárulnak ahhoz, hogy ezt az eseményt az ország egyik leglátogatottabb rendezvényeként tartják számon.

A megnyitó hivatalos része ezzel le is zárult, s a színpadot újra elfoglalta a Zmirim, majd átadta helyét a megszokott színvonalon muzsikáló *Sabbathsongnak.*

Rumbach: Gryllusék

A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga adott otthont, romjaiban is megkapó és hiteles miliőt *Gryllus Dániel, Gryllus Vilmos és Szalóki Ági* „Volt egyszer egy kis zsidó", (az az jiddis népdalok *Kányádi Sándor* fordításában) hangversenyéhez.

Tavasszal volt épp húsz esztendeje annak, hogy Kányádi Sándor kéziratban átadta a dalszövegeket és az *Almási István* által lejegyzett kottákat a Gryllus fivéreknek. Akkor duplá Hungaroton-album készült belőle, a lemezbemutató koncertet pedig Máramarosszigeten tartották. A siker óriási volt, játszhatták Budapest és vidék szinte valahány jelentős színházában, művelődési intézményében. A hallgatóságot sikerült annyira lenyűgözni, hogy az azonosság: a magyar és a zsidó érzület összecsendülhetett. Így hordozhatta magával a „Volt egyszer egy kis zsidó" a részvét és a szeretet konzerválható lehetőségeit.

Mezei András szerint: „Azt a csodát, amit a Gryllus fivérek és Kányádi hozott, nem magyarázni, de megélni kell."

S megéltük. Tényleg csodát láthattunk, hallhattunk. A zenei világba a kilencvenes évek végén berobbant Szalóki Ági már harminc lemezt, komoly karriert és egy Kodály-díjat mondhat magáénak. Előadói stílusát gyermeki ártatlanság, tisztaság, kristályhang jellemzi.

Gryllusék nem szorulnak bemutatásra, Kalákás időszakuk óta töretlen ívű pályafutásuk.

Ők hárman együtt valóban nagyszerűen adták vissza a Kányádi-adaptációt, a zsidó hagyományokat, érzületet, keserédesen, ironikusan, csipkelődve, búsan jajongva és vidáman.

Hangversenyük során szünetet nem tartva bő másfél órát zenélték-énekeltek, mintegy 38-40 rövidebb-hosszabb dalt adtak elő.

Kántorkoncert – múlt és jövő

Túlzás lenne azt állítani, hogy mintegy kétezredmagammal különös izgalommal vártuk az idei kántorkoncert kezdetét. Mert hát a nevek… De menjünk sorjában. Kezdjük a nyitószámmal. A magát Jeruzsálemi Kántor Kórus néven piároló népes együttes nem először lép fel a Dohányban. Az ismertető szerint lelkes amatőrök, akik „a civil életben ügyvédek, orvosok, tanárok".

Az est első újonca, a fiatal *Yaakov Lemmer* (USA) nagyünnepi egyvelegével, „vallásos" megjelenésével jó benyomást keltett.

És jött a múlt. *Benzion Miller* jiddis dallal kezdett, óriási rutinjával próbálva ellensúlyozni az eltelt évtizedek okozta kopást. Szemünk (fülünk) sem rebbent, amikor a 11. fesztiválon előadta a már 10 alkalommal hallott (nemcsak tőle) örökzöld nagyünnepi egyveleget, amit lassan a törzsközönség együtt fog énekelni az előadóval. Magas hangjai, hihetetlen technikája tanúsítja a mai fiataloknak, mekkora tudás birtokában van még ma is a neves kántorművész.

A konferanszié hiányának kínos pillanatait a szereplők is érezték, így időnként nekik maguknak kellett prózára vetemedniük.

Következett a legfiatalabb, a „névtelen" *Azi Schwartz.* Ma még aligha jegyzik a kántortőzsdén, hacsak nem az interneten… Aznap ünnepelte 27. születésnapját. Lírai tenorjával, kedvességével, kapcsolatteremtő készségével valahol a jövő Dudu Fischerére hajazott. A műsor első részének legjobbja volt. Még akkor is, ha utána következett a mi legjobbunk, a házigazda *Fekete László.* Ő szegény az est egyetlen baritonjaként volt kénytelen versenyre kelni a tenorokkal. A „szegény" arra vonatkozik, hogy van ugye a *kántor* (Dohány utcai stílus, Ábrahámsohn Manótól Kovács Sándoron át Feketéig), és van a *házán* (Kazinczy utcai stílus Fisch Józseftől kezdve, mivel szívhez szólóan, lelket megrázóan, könnyeket fakasztóan csak tenor képes imádkozni). A mi Feketénk ezen az estén is adta magát. Jól diszponálva, egyenrangú volt a többiekkel. Az első részt egy Benzion–Azi kettős zárta (legidősebb-legfiatalabb), amelyen egyszeriben eltűnt a korkülönbség kettejük közt.

Yaakov Lemmer

Szünet után (dicséret a rendezőknek: viszonylag pontos kezdés, jó hangosítás, a 20 percre hirdetett szünet 20 percig tartott) a kórusból váratlanul előlépett valaki (Birnbaum?), és egy kántori produkciót adott elő, tanúsítva, hogy azért kántor is akadt a kántorkórusban. Ha egyetlen szóval kéne jellemeznem előadását, azt írnám, igazi retró volt. De a javából! A 60–70 évvel ezelőtti házánut klasszikus stílusát élvezhettük. Kis hang, nagy zugener.

A bomba, mint mindig, a végén robbant. Benzion Miller, a ravasz, a végére tartogatta petárdáit. A Vöjirusálájim irchá alatt valósággal újjászületett, a korábbi kántoróriás jelent meg előttünk.

Emlékezzünk meg a kísérők klasszikusáról, *Neumark Zoltánról.* A kivetítőn gyakran mutatták. Együtt él a szereplőkkel, együtt énekel, szomorkodik, vidámkodik, az adott számtól függően.

A négy kántor Jerusálájim sel záhávja után a közönség fergeteges ünneplésbe kezdett, bravó, bravó kiáltások hangzottak fentről, lentről. Visszahívások, ismétlések és az ünneplés kezdődött elölről. Szép este volt!

Karinthy Színház: Dollárpapa és Szomorú vasárnap

Ki ne álmodott volna már egy hirtelen felbukkanó, ámde dúsgazdag bármilyen távoli rokonról, aki váratlanul bekopogtatva megoldást hoz a család anyagi helyzetére?

1917-ben írta meg *Gábor Andor,* a híres kabarészerző a Dollárpapát. *Karinthy Frigyes* szerint a magyar „pénz" kifejezés a régi „nincs" szóból eredeztethető, és ez lehet az oka annak, hogy századok óta hajlamosak vagyunk lényegesen többet költeni, mint amennyink valójában van. Tudat alatt azt remélve, csak befut valami, valaki, olyan nem volt, hogy valahogy ne lett volna… Dollárpapák ritkán érkeznek, ha mégis, akkor sem biztos, hogy tudunk a hirtelen jött gazdagsággal mit kezdeni.

A Karinthy Színház dollárpapája *Sztankay István,* s a szerep jutalomjáték, melynek intézménye már dicsőbb színházi korokban is főhajtást jelentett nagy színművészek előtt. Ezzel a szeretnivaló figurával, szereppel köszönti a színház a művészt, aki évek óta sikert sikerre halmozott a falak között.

A történet majd mindenki számára ismerős lehet, az azonban nem, hogy ennek a 19. században keletkezett műnek ma is milyen aktuális a mondanivalója, cselekménye, s milyen hitelesen tolmácsolja mindahány szereplő – ahhoz el kell menni, és látni kell *Cseke Péter* rendezésében.

Miért is?

Mindenki mindig valami jobbra vágyik, számít, sokan egyéb más kiút reménytelenségében. Hányan költik el nem létező lottónyereményüket, összeveszve azon, ki mennyit (nem) kap, hány embernek fontos a titulus, még akkor is, ha mögöttes nincs, csupán a cím maga, hányan szeretnék összetartani családjukat, holott sosem voltak család a szó klasszikus értelmében, Kisebb-nagyobb stiklik is sokunk vállát nyomják. Persze nem önös érdek vezérelte botlások esetén.

Ki állítja azt, hogy e századra eltűntek volna az „urambátyámozók", az egymást jóban erősítők, rosszban elhagyók?

Nos, én ezeket éreztem, nekem ezt sugallta a színmű, ami nemcsak a fesztivál egyik ékessége, kurrens programja, hanem a Karinthy Színház futó darabja.

* * *

Steven Spielberg nálunk is játszott, tíz Oscar-díjat is nyert filmjében, a Schindler listájában egyszer csak felcsendül egy réges-régi, de számunkra jól ismert dallam, a Szomorú vasárnap.

Hogyan is jött létre, s mi vitte a csúcsra ezt a szinte mágikus erejű művet? *Jávor László,* a korabeli, budapesti „8 órai Újság" rendőri riportere 1933 tavaszán reménytelenül szerelmes lett, és a hölgynek írta vers formájában a későbbi dal szövegét. Elkészült a mű, megzenésítették, és pár hónap után szomorú vasárnap lázban égett az ország, s nem csak a suszterfiúk fütyörészték, ez lett a „zenei kísérete" a veronált, luminált beszedett, vagy egyéb módon öngyilkosoknak.

A dalt pár év múlva huszonnyolc nyelvre fordították le, kották és gramofonlemezek milliói árasztották el a zenei piacot Kínától Afrikáig. Tehát a siker minden képzeletet felülmúlt. Ehhez persze kellett valaki, egy zseniális, ámde botcsinálta zeneszerző, *Seress Rezső,* alias *Spitzer Rudi,* aki az akkori évek hangulatát, baljós életérzését így telibe találta. Egy inkább alacsony, mint átlagos termetű férfi, aki ha leült a Kispipában, szinte eltűnt a pianíno mögött. Szájában az elmaradhatatlan cigaretta, dalait karcos-rekedt hangon adta elő, jobb keze két ujjával, hallás után kereste a hangokat a klaviatúrán, hiszen zongorázni sohasem tanult. A füstös, borgőzös kocsmákban, ahová (mint mondta) élni járt, olyan hangulatot teremtett, olyan varázsereje volt, olyan kisugárzása, amit *Otto Klemperer* így minősített: „nem muzsikus, zseni".

Előnyös szerződésekkel csábítgatták, de ő sehová nem ment, utolsó tíz évében még a hetedik kerületet sem hagyta el. Úgy vallotta: „akárki elhagyhatja a hazáját, csak a költő nem". Tudta a titkot, amit kevesen, hogy a művésznek az emberek lelkét kell megszólítania.

Hatvankilenc évesen repült át az örökkévalóságba, hasonlóan önkezével véget vetve életének, mint annyian a dal keletkezése után.

Gazdag zenei anyag maradt utána, amelyet napjainkban is hallhatunk, élvezhetünk.

Seress Rezsőt, a halhatatlant *Mikó István* alakította. *Huszti* jól döntött, amikor rábízta a szerepet. Láthattuk méterharmincasnak és óriásnak, attól függően, éppen miről volt szó. Nebich volt, ha kellett, dagadó mellel, hatalmas önbizalommal rendelkező, ha arról volt szó. Gügyögött, „színészkedett", humort csempészett a legtragikusabb szituációkba is.

Helén, a feleség, *Piros Ildikó* volt. Hitelesen józan ítélőképességű – akit az évtizedek során szinte megőrjített „rezső" slemilsége, hajthatatlansága, élhetetlensége, s aki értetlenül élte túl férjét.

Győri Péter, Jani, a főpincér és a darab során még sok-sok epizódszerep alakítója számomra (is), aki először láthattam színpadon, a legnagyobb meglepetés erejével hatott. Sokoldalú és remek!

Neumark Zoltán zongoraművész és zeneszerző teljes értékű részese a több mint háromórás műsornak. Minden porcikájával a cselekményre összepontosítva együtt lélegzett a színészekkel.

A háromszereplős játék kicsit utópisztikusan, a házaspár halála után kezdődik. Mintegy nosztalgiázva, esetenként önmaga és a másik marcangolásával, választ keresve az évtizedekre (hangsúlyosan a zsidóüldözésre, majd a sorsformáló 1956-ra), a fejük fölött átvonuló történelemre.

Nyári Fesztivál programjaiból

Zene, ének és próza. A szerzemények többsége a ma középkorúinak sem sokat mond. Nem sokat jelentett már másoknak sem a 60-as évek elejétől. A Kispipa mulatós vendégei elmaradtak, üres volt a kávéház, Seress nehezen viselte. Feleségével is gyakorta vitázott, pontosabban Helén vele, s lassan összecsaptak a hullámok a feje felett.

Ez volt az ok arra, hogy kivesse magát az ablakon? Nem biztos, hiszen ez csak akár „így is történhetett volna”. Elfogyott mellőle a szeretet. A szeretet, amelyet megénekelt, s amely túl sokat jelentett neki.

A darab végén elhangzó Szeressük egymást, gyerekek sokaknak csalt könnyet a szemébe, és a nagyérdemű, ha akarta, ha nem, maga elé nézve együtt suttogta a szereplőkkel.

Aki a mindennél is többet tud – Dudu Fisher

Ezen az estén minden bejött. Jeruzsálemről énekelt két órán keresztül, originál ottani klímában (kint 36 fok, bent több). Az az ötezer ember, aki eljött, alighanem boldogan, sőt felajzottan távozott. Kivéve azt a néhányat, aki eddig csak videón látta a mestert, aki a krakkói zsinagógában Kol nidrével, Kél málé rachámimmal és tucatnyi ismert jiddis dallal adózott a lengyel zsidóság tragikus történelmének, majd a folytatásban Jeruzsálemben énekelte az elégtételt sugárzó dalokat. Néhányan talán erre, a klasszikus cházánutra készültek, ebből azonban nem kaptak semmit. Hogy milyen műfajba sorolható az előadás? Csak azt lehet megmondani, hogy milyenbe nem, aztán ami marad… Nem cházánut, nem dalest, nem opera, nem musical…Talán show-műsor.

Azt, hogy Dudu mindent tud, amit csak lehet, minden műfajban – azt tudtuk. De hogy egy kétórás programot szünet nélkül, hihetetlen hőségben ilyen szinten képes előadni – az minden várakozást felülmúlt.

Tehát Jeruzsálemről szólt az est. „Kolnidrés” létszám a nézőtéren, a különbség csak az volt, hogy itt nem beszélgettek az emberek, mert Dudu úgy csavarta ujja köré az ezreket, úgy énekeltette és táncoltatta (!) meg őket, hogy egyszerűen idő sem volt beszélgetni…

Bevezetőül az est főszponzora, *Moti Ziszer* szólt a közönséghez. Üdvözölte a diplomáciai képviseletek tagjait, volt és jelenlegi nagyköveteket, és méltatta az energiabomba *Vadas Verának,* a Fesztivál igazgatójának érdemeit. A sztár ezután jelent meg a színpadon – írnánk, ha entréeja nem lett volna rendhagyó. Ti. a zsinagóga közepéről indult, énekelve, a közönség tapsától kísérve a „színpad” felé, miközben fantasztikus fény- és hangeffektek árasztották el a teret, saját, hozott zenekara kíséretével.

Öt (!) nyelven énekelte dalait, s közben anekdotázgatott, néha tolmáccsal, néha anélkül.

Említsük meg a hangszerelőt, a karmestert, a zenei rendezőt: *Shai Bachart.* És köszönjük meg Moti Ziszernek, valamint Vadas Verának e felejthetetlen estét.

Dráma a Spinozában

Kathrine Kressmann Taylor drámáját megnézni (magyarországi színpadi bemutatója a Spinoza irodalmi kávéházban volt) felejthetetlen élményt jelentett. Az eredetileg regény formájában napvilágot látott művet közel hatvan nyelvre fordították már le, s a világ számos színházában játszhatták.

Háromszereplős darab kelt életre a hetedik kerületi kicsi színház kicsi színpadán két barát, a Los Angeles-i zsidó képkereskedő, *Max Eisenstein* (*Kulka János)* és egykori üzlettársa, a német *Martin Schulse (László Zsolt*) levelezésén keresztül.

Vidám, idilli, mély, minden részletre ügyelő, törődésen és kölcsönös szereteten alapuló barátságot tükröző sorok keltek útra, s szelték át a földrészt. Oda s vissza.

Majd a liberális gondolkodónak megismert Martin levelei lassan-lassan megváltoztak. Még nem volt ugyan elkötelezett híve a náci ideológiának, még csak Németország gazdasági kilábalására indíttatott törekvésnek ítélte meg a már akkor is vészjósló helyzetet, a zsidó pogromokat: mindenesetre merő óvatosságból (?) kérte barátját, ne a lakására címezze küldeményeit, gyermeke, valamint saját pozíciójának nem tenne jót, ...bár „kettőnk kapcsolatát nem érinti”.

Ahogy telt az idő, úgy mérgezte meg egy torz ideológiával való azonosulás a két férfi kapcsolatát.

Max húga, a színészi bravúrokra áhítozó, csodaszép kis *Griselle* (*Pető Kata*, aki a zenei aláfestést zongorán adta elő) németországi vendégjátéka során bajba kerül, zsidóként üldözik, bátyja végtelenül elkeseredve barátjára bízza a lány sorsát, védelmét, arra is hivatkozva, hogy Martin korábban gyengéd érzelmeket és baráti szeretetet táplált a lány iránt.

Németországból szenvtelen, érzelemmentes néhány soros levél érkezik, amelyben szűkszavúan közli Martin, Griselle meghalt, épp házuk kertjében („sikítása néhány perc után abbamaradt”), mert biztonságos fedél, elbújtatás, baráti gesztus helyett zárt ajtókat és elutasítást talált.

Max további levelei egy bánatban és fájdalomban született különös bosszúra utaltak. „Testvérünk”-nek nevezve a németségére különösen büszke Martint, különféle (fiktív) tranzakciókról számolt be a Los Angeles-i zsidó közösség és a németországi árja fiatal nacionalisták között, ezzel lehetetlenítve el a hatalomvágyó, a hatalmat minden körülmények közt kiszolgáló, azzal lojális, már magas tisztséget betöltő embert.

Egyetlen kétségbeesett válasz érkezett csupán, melyben az egzisztenciáját féltő Martin megírta, hogy ezek a levelek egyenlők az ő halálos ítéletével.

Végül a borítékok „Adressat unbekannt” jelzéssel visszaérkeztek Amerikába.

Éppúgy, mint a Grisellének írottak. Itt ért véget a drámа, okot szolgáltatva elmélyedésre, a történet átgondolására, a „vajon én mit tettem volna” latolgatására.

Úgy vélem, mindenképpen köszönet illeti azokat (elsősorban *Sándor Annát* és a három művészt), akiknek része volt ebben az adaptációban. A ma is időszerű darabot sokaknak ajánlom!

Mindenről a Klauzál tér tehet – Groó Diana Krakkója

Szégyen ide, szégyen oda, a Csoda Krakkóban című filmet, mely 2004 óta látható, csak a mostani Zsidó Nyári Fesztiválon néztem meg. Négy éve meg sem moccantam, nem mentem el sehova, ahol játszották. Pedig a főszereplő *Bíró Eszter* igencsak kedvelem. Sebaj, most mindent bepótolok, irány az Uránia Filmszínház.

A 60 fős, igazán kényelmes vetítőről nem lehet állítani, hogy túlzsúfolt lett volna, de mindegy is. A mozi élvezetét nem a körülöttünk levő embermennyiségben mérjük. Elkezdődik a film, és szántszándékkal mindenáron szeretni akarom. Hiszen látom Krakkót, látom a zsidónegyedet, hallhatok sztorikat a csodarabbiról, aki feltámasztotta a halottakat. *Békés Itala* előadásában még Heineversekre is futja. Tanulhatok nyelveket (sötétben és szótár nélkül), hiszen az angol, a lengyel és a német megszólalások mi másért váltakoznának? Mire elolvasom a szöveget, addigra Bíró Eszter és a lengyel főszereplő, *Maciej Adamczyk* kikúsznak a képből. De nem vagyok szomorú, mert majd úgyis visszajönnek. És akkor majd jól megnézem őket.

Egy pillanatig gondolkodási szünetet rendelek el, és megkérdem magamtól: van ennek a mozinak története? Vagy az a nagy sárga bőrtáska tényleg címszereplő akar lenni? Jó, jó, benne van a Nagy Ezüstkorona című szakrális könyv, de hát akkor is. Egy táskával nem tudok azonosulni, egy táskát nem tudok szeretni. Ha jól belegondolok, semmilyen kapcsolatot nem tudok létesíteni vele. Mint ahogy azokkal a diszkófigurákkal sem, akik fel-feltűnnek a filmvásznon. Nem kevésbé az állandó karneváli felvonulással, melytől ugyan nagyon művészi a film, ám teljesen élettelen, ember nélküli Krakkó-kép alakul ki a nézőben.

Ami nagyon tetszett, hogy beemeltek a történetbe egy zsidó pörgettyűjátékot, a trenderlit. És ami még ennél is jobb „üzenetként” érintett meg, ahogy a nagymama azt mondja unokájának: „Nem ellenem játszol, hanem velem!”

Mecsoda különbség!

Filmrejtvényjátékból a végére kiderül, hogy az RI monogram *Rosentál Izrael* Klauzál téri nagypapától származik. Innen Pjotr „kicsi magyar tudás”… A rengeteg álomkép, emlékkép és kitalációkép között azért ez a megfejtés jutalmat érdemel.

Az utolsó 15 perc a legnagyobb békességben telt el. A filmvásznon nem jelentek meg a fordítások. Valaki bekiabált, hogy ha valaki tud lengyelül, angolul vagy németül, fordítsa a történteket.

Mi lesz most? Megtudom valaha, hogy volt-e csoda Krakkóban? Vagy inkább elhalasztották egy másik filmig?

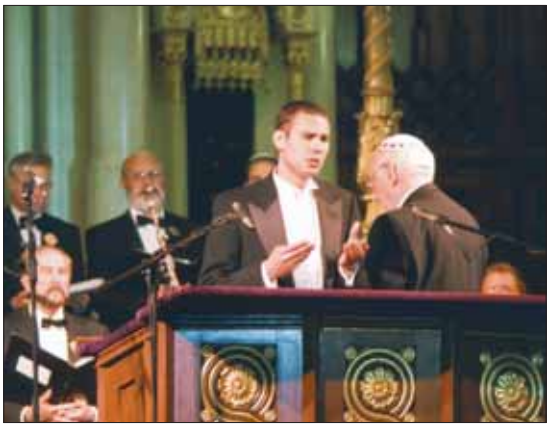

Azi Schwartz

Opera + dzsessz = László Boldizsár

László Boldizsár, a szvinget és dzsesszt játszó Cotton Club Singers alapító-énekese, nem kis meglepetést okozott a Dohány utcai zsinagóga közönségének, amikor jubileumi estjén a mikrofon elé lépve Meyerbeer, Halévy és Massenet operáiból adott elő részleteket. A humoráról ismert előadóművész ezúttal nem tréfált. Átszellemülten komoly és szemmel láthatóan lámpalázas volt. A nézők egészen új arcát ismerték meg. (Ez szó szerint is értendő, hiszen a klasszikus műfaj követelményeinek eleget téve, a hőstenor imázsát vette fel. Frakkot öltött, amelyben hátraomló fekete hajával és spanyol fazonú szakállával külsejében határozottan a fiatal Domingóra emlékeztetett.)

A pécsi Pannon Filharmonikusok és karmesterük, *Gyüdi Sándor* számára könnyű felüdülés lehetett a program első részében felhangzó számtalan népszerű operaária, Donizetti, Bizet, Mascagni és Verdi kísérete. A hallgatóság lelkesen üdvözölte László Boldizsárt és alkalmi partnereit: *Berle Sanford Rosenberget* Brooklynból, *Bia Levint* Svédországból, *Cseh Antalt,* a Szegedi Nemzeti Színház korrepetitorát és *Rőser Orsolyát,* akik az első rész fináléjában *Jan Peerce*-re, a világhírű kántorra és operaénekesre emlékezve, zsidó témájú örökzöld dallamokból (Jiddise máme; Mámele, mámele stb.) álló egyveleget adtak elő.

A Zsidó Nyári Fesztivál e különleges zenei programjának apropóját az adta, hogy az énekegyüttes alapítója húsz esztendeje kezdte meg hivatásos zenei pályafutását, azaz 1988-ban kapott állandó státust a kecskeméti Katona József Színház kórusában. Az ének, illetve a hangszeres muzsika korábban sem állt tőle távol, hiszen az est zenekari nyitánya közben kivetített archív családi fotókon határozottan nyomon követhető volt a „kis Boldi” gyerek- és ifjúkorát meghatározó zeneiskolai fellépések és táborok élménye. Az ünnepi hangverseny helyszíne, a Dohány utcai zsinagóga pedig – ahogy a bevezetőben elhangzott – „a művészpálya és a családi hagyomány metszéspontja”.

A meglepetéssorozat a második részben is folytatódott, hiszen a Cotton Club Singers All Stars tagjai mellett az együttes tizenhárom éves történetének valamennyi meghatározó szereplője fellépett. Négy énekes helyett összesen heten varázsolták körénk a több szólamban felhangzó szvinghangulatot. *Frank Sinatra* és az *ABBA*-feldolgozások között felidézték *Hofi Géza* slágereit, és részleteket hallhattunk a Hegedűs a háztetőn című musicalből is. *Zsédenyi Adrienn* – az együttes egykori alapító tagja, aki ma már Zsédaként szólókarriert mondhat magáénak – a West Side Story Tonight című duettjét énekelte László Boldizsárral, aki immár zsakettet és laza frizurát viselt. A fantasztikus vitalitású *Szűcs Gabinak* és a dzsesszes hangú *Kozma Orsinak* is jutott egy kis jutalomjáték; ők fémjelezték a Singers közelmúltját. Végül a jelenlegi felállás: *Bartus Patrícia, Mezőfy Gabriella, Fehér Gábor* és *László Boldizsár* is önálló blokkal mutatkozott be.

A ráadásszámot a Pannon Filharmonikusok kíséretével a közönség és az együttes valamennyi tagja együtt énekelte, és senki sem töprengett azon, hogy hatásvadász befejezés-e a Thank you for the music című sláger, mert ez a szám valóban illett a különleges este lezárásához.

Bozsán Eta, Gáljuli, Kardos Péter, Rojkó Annamária

Benzion Miller

Finálé

(Villányi András fotói)

Egy római vendég tanúságtétele az ókori Jeruzsálemből

Jom kippur: az egyszeri alkalom

JOM KIPPUR – „magyarul" sokan jankipernek mondják – a zsidóság nagy lehetősége. Abban a vallásban, amely nem ismeri a vétkezés-gyónás-vezeklés-vétkezés végtelen körforgását, egyetlen egyszer egy évben megadatik a bűnbánatot követő engesztelés lehetősége.

A Tóra leírja a jom kippuri szentélyszolgálat kötelező áldozatait, szám szerint tizenötöt, melyeket Áháron főpap és utódai, a mindenkori főpapok mutattak be, hogy engesztelést nyerjenek „maguknak, házuk népének és Izrael közösségének". Az áldozatok között szerepelt egyebek mellett két kecskebak, melyek közül az egyiket Istennek áldozták fel, ez volt a „bűnbak", a másikat pedig a pusztaságba küldték, hogy „magával vigye Izrael minden vétkét" (3 Mózes, 16,22). A szertartások szimbolikus jelentőségével kommentátorok sora foglalkozott.

Jom kippur volt az év egyetlen napja, amikor a Szentek Szentélyébe – egy külön elzárt rész a Szentélyben – a főpap beléphetett, és ott bűnvallomást tett a maga és az egész nép nevében. Amikor aztán épségben visszatért a hívek közé, nagy volt az öröm, mivel ez azt jelentette számukra, hogy a főpap által bűnbocsánatot nyertek.

A Szentély pusztulása után az áldozati kultusz helyét az imák foglalták el. Ennek jelentősége a jom kippuri Muszáf imában mutatkozik meg leginkább. Itt szerepel az áldozati rend leírása, melynek során a főpap vallomást tesz: „Istenem, vétkeztem, jogtalanul cselekedtem és bűnt követtem el ellened, én és házam népe." (Jóma 4) Vallomásában ekkor ejti ki a főpap azt a kimondhatatlan négybetűs Isten-nevet, amit zsidó ember nem ejt ki és nem ír le soha, és a főpap is csak ezen a napon. Amikor a Szentélyben a gyülekezet ezt meghallotta, mindnyájan arcra borultak, és felkiáltottak: „Áldott legyen a Neve, akinek dicső királysága örökkön örökké tart!" Ezt jelképezi a Muszáf ima alatti magatartásunk, amikor is több ízben leborulunk.

* * *

EGY KÖZÉPKORBÓL származó könyvben egyedülálló tanúságtétel olvasható.

Egy Marcus nevű római polgár, aki feltehetően hosszabb ideig élt Jeruzsálemben, hazatérte után „elmondta népének, amit a saját szemével látott, amint a főpap jom kippurkor a Templomba ment, és onnan kijött az ünnep kimenetelekor".

Íme a leírás, rövidítve:

Hét nappal az előtt a nap előtt, amit ők kippurnak neveznek – ez egyébként legnagyobb ünnepük –, a főpap házában előkészítettek ülőhelyeket a Fejedelemnek (ez alatt a Szánhedrin elnökét kell érteni), a felsőbíróság elnökének, a főpapnak és helyettesének, valamint a királynak. Ezenkívül még 70 ezüstszéket a Szánhedrin hetven tagjának. A legöregebb kohanita (pap) pedig felállott, a főpaphoz fordult, és figyelmeztető, feddő szavakat intézett hozzá:

– Tudd, jó uram, ki előtt állsz, amikor bemégy (a Szentek Szentélyébe), és ha elvéted a dolgot és nem figyelsz oda, elveszel és meghalsz, és elvéted Izrael bűnbocsánatának lehetőségét. Ennélfogva az egész nép szeme rajtad függ, gondold meg jól, hátha terhel valamilyen vétek, még ha csekély is az, hiszen létezik olyan vétek, amely több micvával egyenértékű. Ennek mérlegelése Isten kezében van.

És a főpap válaszában kimondja, hogy már mérlegelte dolgait, és megtért azokban a dolgokban, amiket bűnül lehet felróni neki. A többi kohanita is készen áll a szent szolgálatra, és ő megeskette őket annak nevében, aki Nevét adta ennek a Szentélynek, hogy mindegyikük megbánja vétkeit és megtér. Maga a király is nyugtató, vigasztaló szavakat mond a főpapnak, és megígéri neki, hogy nagy tiszteletlel övezi, amint a Szolgálat végeztével elhagyja a Szentek szentélyét.

Utána kihirdetik, hogy most pedig a főpap hivatalába megy, ami a Szentélyben volt, és sokan a nép közül elkísérik őt oda. Így látták szemeim: elsőnek haladnak előtte azok, akik valamilyen rokonságban vannak Izrael királyi házával, utánuk a Dávid-házabeli dinasztia leszármazottai és a herald halad előttük, és fennhangon hirdetik: Adjatok tiszteletet Lévi házának! Harminchatezren voltak ők (a leviták) és helyetteseik, égszínkék selyemruhában, majd a kohaniták, huszonnégyezren, fehér selyembe öltözve. Utánuk az énekesek, utánuk a zenészek, majd a kapuőrség és a tömjén készítői és a függönyök varrói, utánuk az őrök és intézők, majd egy csoport, amit úgy hívnak, hogy Katofilosz (székhordók) és a különböző szakmák és céhek képviselői. Utánuk lépked a Szánhedrin hetven tagja. Utánuk a száz kohanita, kezükben ezüstbotokkal. Ezek biztosították az utat. Utánuk jött a főpap és a kohaniták öregjei, kettesével.

És az utcasarkokon ott álltak a jesivák (tanházak) vezetői, és a főpapot nagy ovációval fogadták, mondván: Jó uram, főpapunk, Isten hozott! Imádkozz Teremtőnkhöz, hogy éltessen bennünket, hogy képesek legyünk foglalkozni Tórájával!

Amikor a Templomhegyhez érkeztek, imádkoztak, hogy Dávid háza sokáig éljen. Utána a kohanitákért, majd a Templomért imádkoztak. És a nép áment mondott a foházra, és ez olyan hangot hallatott, hogy az ott röpködő madarak leestek félelmükben. Ezután a főpap meghajolt a nép felé, sírva fakadt, és betakarta arcát.

Ezután két helyettese a hivatalába vezette a főpapot, és ott magára hagyták őt kohanita testvérei. Így történt befelé, de amikor kijött a Szentek Szentélyéből, dupla tiszteletet adtak neki, és Jeruzsálem egész népe elhaladt előtte, kezükben világító fáklyákkal, fehér ruhában, és az ablakok feldíszítve hímzett párnákkal és világító gyertyákkal.

Mesélték nekem a kohaniták, hogy nemegyszer a főpap az ünnep kimenetele után éjfélig nem volt képes házába eljutni, olyan nagy volt a zsúfoltság és olyan nagy tömegek voltak az utcákon. Annak ellenére, hogy egész nap böjtöltek, senki nem akart hazamenni, amíg nem jutott a főpap közelébe, hogy kezet csókoljon neki.

Másnap a főpap nagy lakomát csapott, és meghívta a hozzá közelállókat. Ünnepnap volt ez neki, mivelhogy épen és békében kijött a Szentek Szentélyéből. Utána magához rendelt egy aranyművest, akinél egy aranytáblát rendelt, amire a következő szöveget vésette:

Én, ez és ez a főpap, ez és ez a főpap fia, szent munkát végeztem mint főpap ezen nagy és szent Házban, annak tiszteletére, aki Nevét adta ennek a Háznak, a világteremtésnek ennek és ennek évében. Az, aki érdemesített engem erre a feladatra, az érdemesítse fiamat, hogy utánam végezhesse ezt a szent munkát. (Sévet Jehuda)

* * *

ÉRDEKES, hogy a római szemtanú leírása mennyire hasonlít a Misna és egyéb zsidó források leírásaihoz. Ez a szöveg valószínűleg II. Agrippa idejéből maradt fenn, még a kereszténység elterjedése előtti időkből, így a pogány Rómából jött vendég megilletődötten szemlélte a távoli provinciában élő kis nép ősi hitének megnyilatkozásait.

Naftali Kraus

Obama és a zsidók

– Miért félünk egy fekete demokratától? –

– Tudósítónktól –

Hamarosan megszabadul a világ *George W. Bushtól*. Ez a földlakók többségének jó hír. A nagy kérdés az, ki lesz 2009 januárjától Amerika új elnöke. A republikánus veterán és háborús hős *John McCain* vagy a villámkarriert befutó, színes bőrű demokrata, *Barack Obama?* Az ország természetesen megosztott, bár az amerikai zsidóság többsége meglepően bizalmatlan a kenyai apa gyermekeként született 47 éves fekete elnökjelölttel szemben.

Pedig Obama azt követően, hogy a Demokrata Párt – a sokáig topfavoritnak számító *Hillary Clintonnal* szemben – őt nevezte hivatalos elnökjelöltnek, azonnal üzent a befolyásos zsidó szavazóbázisnak: készen áll arra, hogy hiteles, Izrael-barát és Izrael-párti vezetője legyen az országnak. Üzenetét a díszes jelöltté avatási ceremónia után kevesebb mint 24 órával (!) a lehető legközérthetőbben sikerült is artikulálnia: *„Jeruzsálemnek a zsidó állam megoszthatatlan fővárosának kell maradnia. [...] Továbbra is mindent meg fogunk tenni azért, hogy Irán ne fenyegethesse Izraelt. [...] A közel-keleti tartós béke érdekében Izrael mellett egy arab állam létrehozására van szükség, de Izrael szuverenitása nem sérülhet"* – ezekkel a szavakkal biztosította a politikus Amerika legbefolyásosabb Izrael-párti lobbiszervezetét támogatásáról – és egyben kérte a cseresztimpátiát és az azzal remélt anyagi kampányszponzorációt. Az AIPAC (American Israel Public Affairs Committee) tagjai előtt mondott beszéd egyvalamire mindenképpen jó volt: sikerült vele felhergelnie a Palesztin Hatóság vezetőit és az arab terrorszervezeteket…

Obama pontosan érezte, hogy kevéssé díszes „pedigréje" (a kenyai papa a kansasi amerikai mamát alig pár év után elhagyta, visszament Afrikába, és ott még vagy hat alkalommal házasodott, az amerikai nagyszülők által nevelt fiát életében mindössze két alkalommal látta) nem éppen biztos pont a tekintélyes, nemritkán túlontúl is válogatós amerikai zsidók körében. De nem adta fel: a nyár elejére szervezett – a csúcspontjára Berlinben ért – „világ körüli" kampánytunéja alkalmával egynapos villámlátogatást tett Izraelben. A lehető legmagasabb szintű állami vezetőkkel értekezett, tárgyalt az ellenzék vezérével is, és természetesen, ahogy illik, ellátogatott a Jad Vasem holokausztemlékközpontba is. Mi több, a Siratófalnál elhelyezett kívánságcetlijét egy szemtelen izraeli zsurnaliszta kolléga fel is fedte…

„Uram, védd meg a családomat és engem. Bocsáss meg a bűneimért, és kérlek, légy támaszom a túlzott büszkeség és a kétségbeesés ellen. Adj bölcsességet ahhoz, hogy azt tegyem, ami jó és igaz, és tégy engem az akaratod közvetítőjévé" – így a személyes kívánalom. Van benne rendesen pr-üzenet, de mégsem annyi, hogy az alapvetően liberális gondolkodású zsidóságot maga mellé állítsa. Az amerikai zsidó ugyanis messze nem olyan, mint az európai. Sokkal konzervatívabb, és nagy számban eleve a Republikánus Párt szimpatizánsa.

Ráadásul épp ezekben a kulcsfontosságú hetekben Amerika leghíresebb zsidó politikusa is meglehetősen sokat tesz azért, hogy a nyolcévnyi Bush-korszak után továbbra is a republikánusok kormányozzanak a Fehér Házból. Ugyanis *Joe Lieberman*, a hivatalosan demokrata szenátor harmadikutas politikát alkalmazva nyíltan kiállt (átállt) John McCain oldalára. Együtt utaztak a múltkoriban például a vietnami háború hősének délamerikai kampányturnéjára is… Vagyis demokrataként támogatja és közösen szónokol a Republikánus Párt jelöltjével. (Ilyen is csak Amerikában fordulhat elő!) A dolog pikantériája, hogy a connecticuti szenátor 2000-ben még a liberálisok alelnökjelöltje volt az akkor épphogy csak elbukó *Al Gore* mögött. Mindenesetre tovább bonyolítja a helyzet objektív megközelítését, hogy John McCain olyannyira jó viszonyba került Liebermannal, hogy őt szánta maga mellé alelnökjelöltnek is… (Az más kérdés, hogy a pártja ebbe már nem ment bele, és ezért választották szeptember elején alelnökjelöltnek a harcias, de a nemzetközi politikában rendkívül tapasztalatlan alaszkai kormányzónőt, *Sarah Palint*.)

Na, ebből a színes kavalkádból érthető, hogy az alapvetően demokrata szemléletű, liberális átlagzsidóság még sincs egy állásponton akkor, amikor a 44. amerikai prezident személyéről kell dönteni. New York alapvetően demokrata politikusokra szavaz, ám meglepetten tapasztaltam, hogy a társadalmi palettán különböző helyen lévő hittestvéreink miként és mennyire eltérően gondolkoznak. *Symcha Lubliner*, egy 95 éves lengyel holokauszt-túlélő kifejezetten rasszista érveket is felsorakoztat az *Új Élet* munkatársának akkor, amikor arról beszél, hogy miért McCaint támogatja Obama ellenében. A valamikori textilipari mágnás azok közé a tehetős zsidók közé tartozik, akik „örökös" republikánus szavazókként mindig is a piac sérthetetlenségét hangoztatták, és a nagy vállalkozók fokozottabb adóztatásának ellenzőiként tették le a voksukat. Így ő már csak elvből sem lehet annak a Barack Obamának a támogatója, aki az első perctől fogva az igazságosabb adópolitika és a mindenkire kiterjedő ingyenes egészségbiztosítás híve, és akire a szegényebb országrészekben – vagy akár csak Harlemben – úgy tekintenek, mint valamilyen megváltó Jézus Krisztusra… (Ez pedig érthető módon a vallásos zsidóknak már az első pillanattól kezdve gyanús – pláne egy fekete Messiás?!) Lubliner úr szemében különösen szálka a fekete kandidátus. „Nem jó a pedigréje, megbízhatatlan a családi háttere, apja iszákos nőfaló volt. Ráadásul nincs is 5 év nagypolitikai tapasztalata" – fogalmaz élesen a queensi nyugdíjas, aki azért nem bízta a véletlenre: Obama mindkét életrajzi könyvét elolvasta, hogy így kapjon képet a jelöltről. „Az amerikai börtönök 80 százalékában feketék raboskodnak. Az ország lakossága még nem érett meg arra, hogy elfogadjon egy fekete elnököt" – vélekedik Symcha Lubliner. Hozzátéve: Európának érthetően tetszik a párhuzam J. F Kennedy és Obama között. Mindketten rendkívül közkedveltek, „de én azt is érzem, hogy Obama abban a tekintetben is hasonlíthat elődjére, hogy komoly veszélye van annak, hogy őt is meggyilkolják" – fakadt ki Lubliner úr. És bizony ezt a rémes példálózást mástól is hallani New York utcáin. A horrorisztikus hiedelem eljutott *Neal Hurwitz* kulturális menedzserhez, politikai tanácsadóhoz, aki elsősorban a kandidálók Izraelhez való viszonya alapján határozza meg, kire is adja le voksát november elején. „Obama olyan, mint egy kommunista népvezér, nekem speciel egyáltalán nem érdekem az osztozkodás, jól megvagyok az én jövedelmező magánvállalkozásomból, így nem hiányzik a bevételemre kimért jelentős adóemelése" – vázolja legfőbb fenntartásait a fekete demokrata jelölttel szemben. Hurwitz is azok közé a zsidók közé tartozik, akiknek igenis imponáló volt McCain és Joe Lieberman virágzó és látványos kapcsolata. Miután kiderült, hogy ezúttal nem lesz zsidó származású alelnökjelöltje Amerikának, egy kissé mintha elkedvetlenedve mondta volna az Új Élet tudósítójának elegáns manhattani irodájában, hogy „szinte mindegy, melyik kókler nyeri a választást, az ország nagyon nehéz gazdasági helyzetben van. Kisebb csoda kell ahhoz, hogy valaki innen kilavírozza magát. Ez pedig Obama államvezetői tapasztalatlanságával igencsak nehézkesnek ígérkezik, úgyhogy a magam részéről vagy baseballozni megyek, vagy McCainékre szavazok november 4-én".

Az üzletember nincs egyedül azon fenntartásával, hogy vajon a világ legerősebb országának vezetéséhez elég lehet-e a Chicago kerületeiben közösségi vezetőként szerzett tapasztalat. És bár Obama majd 20 évig segítette az átlagpolgárokat civil és emberi jogi tanácsokkal, valóban, rutinban, trükkökben nem annyira jártas a washingtoni politikacsinálók között. (Egyes ultraliberálisok szerint éppen ez az „ártatlanság" lehet a legnagyobb esélye a végső diadalra!)

Mindenesetre *Benjamin Steiner* építész, *York Rosenfeld* pályakezdő bankár vagy *Shlomo Roth* jesivahallgató egyöntetűen rossz jelöltnek tartja „a fekete demokratát". A fiatalok egy sábbát este meséltek szenvedélyesen arról, hogy a „világot nem lehet pillanatok alatt megváltoztatni, kellenek a régi, bevált, a politikacsináláshoz nélkülözhetetlen lobbitrükkök". Pont azokat a dolgokat hangsúlyozták, amelyek ellen Obama az első pillanattól kezdve élesen felszólalt. Európai szabadelvűként meglepetten tapasztaltam, hogy alanyaim mind szóvá tették a demokrata jelölt középső nevét. *„Hussein, ez arab név, nyilván nem lehet teljes odaadással Izrael-párti politikus valaki ezzel a névvel"* – mondták, nyomatékosítva azzal, hogy a politikus – aki szeptember közepén fej fej mellett állt republikánus vetélytársával – korábbi fekete lelkésze, *Jeremiah Wright* egyenesen antiszemita és Amerika-ellenes szónoklatokkal borzolta a kedélyeket. Ezek hatására Obama kénytelen volt pár hónapja hivatalosan megszakítani minden kapcsolatot azzal a pásztorral, aki korábban még az esküvőjét is celebrálta a jelöltnek...

„McCain egy háborús veterán, de nem ő kell most az országnak, igaz, nem is Obama, az biztos!" – fogalmaz élesen *Steven Yohain*, Manhattan egyik leghíresebb drogrehabilitációs központjának igazgató-elnöke. Szerinte „egyik rosszabb, mint a másik". „Jobb nem is foglalkozni velük" – ad sommás választ a Broadway színházaiban befektetőként is ismert milliomos elnök-vállalkozó, aki szerint *Ronald Reagan* volt az utolsó *„igazi amerikai elnök, olyan valaki, akire zsidó és nem zsidó is fel tudott nézni, és akinek Izrael melletti elkötelezettségét sosem tudták megkérdőjelezni"*.

Lám, Izrael biztonsága nélkül nincs nyugodt New York-i zsidó lét sem. Ez persze nem meglepő a világ – Erec után – legnagyobb zsidó közösségében.

Wallenstein V. Róbert
New York

A Siratófalnál

APRÓHIRDETÉS

VEGYES

Festmények vétele! Budapesti galéria a Dohány zsinagóga szomszédságában magas áron, azonnali készpénzfizetéssel vásárolja 19. és 20. századi neves magyar festők műveit. Antik 2000Stúdió. Üzletcím: 1077 Budapest, Wesselényi utca 9. Tel.: 06-1-344-2728, 06-20-924-5370. www.antik2000studio.hu

Újlipótvárosban garzonlakás turistáknak kiadó. Tel.: 226-4109.

KASTÉLYOK BERENDEZÉSÉHEZ nagyméretű és kisebb festményeket, **EZÜSTTÁRGYAKAT,** porcelánokat, régi álló-, fali- és díszórákat, **BRONZ-, FA- ÉS MÁRVÁNYSZOBROKAT,** barokk bútorokat, **TABERNÁKULUMOT, SZEKRETERT, RENESZÁNSZ DOLGOZÓSZOBÁT** veszek. (Hibásakat is.) Teljes hagyatékért első vevőként a legmagasabb árat fizetem, **KÉSZPÉNZBEN.** Tel.: **214-4850, 06-20/323-4104.**

Farkas Zsolt vízvezeték-szerelés, gázkészülék-javítás, lakásfelújítás. Tel.: 242-2028.

Háziorvosi és eü. fogl. rendelés Zuglóban, XIV, Róna köz 6. Szerda-csütörtök 15–16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 251-8525.

Fogorvosi rendelőm címe: XIII., Szt. István krt. 4. III. 1. Tel: 320-4778, 06-20-496-2223, dr. Virág Péter.

Örömmel tudatjuk, hogy a Rabbitestület és a Mazsihisz vezetősége megállapodott Dávid Goldberg mohéllal (Németország), aki zsidó fiúgyermekek körülmetélését vállalja. Amennyiben az Ön családjában ilyen szimchá (öröm) van, kérjük, jelentkezzen a Rabbiságon a 413-5580-as telefonszámon vagy a rabbitestulet@mazsihisz.com e-mailen keresztül, hogy a gyermeket Ábrahám szövetségébe felvehessük.

Gyűjtő vásárol ezüsttárgyakat, cukordobozt, gyertyatartókat, tálcákat, gyümölcstálakat, evőeszközkészleteket (hiányosat is), judaikatárgyakat stb. T.: 06-20-476-7144.

Könyvnyomtatás, füzetkészítés, színes nyomtatás, plakátnyomtatás. Messinger: 315-0264.

Kárpótlási jegyéért a jövő években is a legtöbbet fizetem. Kérésre házhoz megyek, készpénzzel. Tel.: 06-30-323-1976.

Nagyszüleim, dédszüleim áldott emlékére alapítandó emlékmúzeumba kiállítás, oktatás, a zsidóság kultúrájának megőrzése céljából várom családi emlékek (képek, dokumentumok, kegytárgyak) felajánlását. Ezúton is köszönöm az eddigi adományokat. Rosenfeld Dániel, 1074 Bp., Alsóerdősor u. 22. 06-70-562-8244.

Figyelem! Altenburg, 1945. VI–VII. hó. Egy francia katona segített mintegy száz deportált magyar nőnek Budapestre jutni. Lebovits Béla (9 bd. Poincaré 95200 Sarcelles, France) keresi a túlélőket, ill. hozzátartozóikat.

A Chevra Kadisa női taharó-alkalmazottat keres. Jelentkezés Kálmán Tamás igazgatónál: 413-5500/127.

MASSZÁZSVARIÁCIÓK! Gyógymasszőr vállal svéd, frissítő, lazító, stresszoldó-beszélgetős, talp- és gyógymasszázst, gyertyás fül- és testkezelést, narancsbőr elleni, illetve zsírégető kezelést. Kedvező árak, rugalmas időbeosztás. Házhoz is megyek. Tel.: 06-70-577-8117.

Fiatalos nyugdíjas nő társalgást, sétáltatást vállal délelőttönként. Fekvőbeteg-ápolás kizárva. 06-20-954-5861.

Antik csillárok javítása, vétele, eladása. 321-2972. Bp., Hevesi S. tér 3.

Órajavítás, antik órák teljes restaurálása, esetleg oda-vissza szállítással. Órák, elemek, csatok, óraszíjak (erős csukló is) nagy választékban. Tel.: 06-70-505-5620, napközben. VII., Garay u.–Murányi u. sarok, a Garay térnél. Jung Péter. Web: www.jungoras.hu.

XI. Sasadi útnál, csöndes mellékutcában többszintes, duplakomfortos családi ház eladó. Irányár: 75 millió. Tel.: 06-30-350-7922.

ÚJ ÉLET

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: 322-2829
E-mail: ujelet@bzsh.t-online.hu
ujelet01@freemail.hu
Főszerkesztő: Kardos Péter
Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa
Kiadótulajdonos: Mazsihisz
Előfizetési díjak:
Belföldön: 1 évre 3120 Ft
Külföldre 5760 Ft/év
USA és Izrael: 6240 Ft/év
Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.
OTP bankszámlaszám: 11707024-22118480
OTP SWIFT kód: (BIC) OTPVHUHB
IBAN: HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000
Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, előfizethető a kiadónál.
Postacsekk: 11707024-22118480
Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(80)-444-444-es ingyenes zöldszámon.
Szedés: WolfPress Nyomdaipari Kft.
Nyomtatás: VESZPRÉMI NYOMDA ZRT.

ISSSN 0133-1353

HÁZASSÁG

18 év tapasztalatával várom önt, amennyiben társra vágyik. Az emberi sorsok segítése, a társkeresés számomra hivatás. Nyugdíjasoknak kedvezmény. Elérhetőségeim: Györgyi asszony, 326-5989, reggel 8–10-ig, este 20–22-ig. E-mail: gyorgyi11@vivamail.hu

Salom társközvetítés. Tel.: 316-0265.

Zsuzsanna Nemzetközi Társközvetítő, www.atars.hu, 06-20-988-6839, 06-1-266-5401.

Élettársi kapcsolathoz keresek 62 éves korig korrekt, csinos hölgyet. Magam a nyolcadik ikszen túli, egészséges, jó fizikumú férfi vagyok. Tel.: 351-9545, 06-20-547-3969.

156/50/62 éves, fiatalos, filigrán, vidám, házias, szeretetre és megbecsülésre vágyó hölgy vagyok. Káros szenvedélyem nincs. Szeretek utazni, színházba járni, olvasni. Hasonló adottságokkal rendelkező, Németországban élő, magyarul beszélő, komoly úr fényképes levelét várom, 70 éves korig. „Szeretet” jeligére.

Programajánlat

OKTÓBER

Oneg Sábbát Klub
(Bp. VII., Szinva u. 1., 5-ös csengő)

11., (szombat), 19.00: Évadnyitó kidus.

18., (szombat), 19.00: A Zsidó világ hírei. Előadó: Bányai László.

25., (szombat), 19.00: A kárpótlás mai helyzete. Vendég: Székely Judit, Claims Conference.

November 1., (szombat), 19.00. Magyar zsidó múltunk. Előadó: Róbert Péter történész.

Mindenkit szeretettel vár a klubvezető, Biró Antal (06-70/52-70-310, zene11@freemail.hu).

Generációk Klubja
(Hunyadi tér 3., félemelet)

27., hétfő, 15.00: Az ünnepek utáni első együttlét. A zongoránál Szirmai Zoltán, az MR nívódíjas előadóművésze.

November 3., hétfő, 15.00: Magasházy Katalin, a VI. kerületi polgármesteri hivatal nyugdíjas referense lesz a klub vendége.

Hírek, események röviden

– **A 107/302 kis. musz. szd.** még élő bajtársai a század volt szállásheln lévő emléktáblánál (XIII. ker., Reitter F. u. 24–26.) koszorúzással egybekötött megemlékezést tartanak 2008. október 12-én, 10 órakor. Ezúton is várjuk volt bajtársainkat, az érdeklődőket és hozzátartozóikat.

– **Adományok.** Júlia és Thomas Forris 100 dollárt küldött a Hősök temploma részére. Szegő László (Budapest) 10 000 Ft-ot adományozott a Szeretetkórháznak.

– **A Tiszafüredi Menóra Alapítvány** már harmadszor rendezte meg a Zsidó Kultúra Napját a Tisza-tó fővárosában. A program idén első ízben szerepelt a Zsidó Nyári Fesztivál vidéki társrendezvényeként. A Kovács Pál Művelődési Központban Pintér Erika polgármester köszöntője után Róna Tamás rabbi, akinek ősei a kisvárosban éltek, a zsidóságról tartott szuggesztív előadást. Orbánné Szegő Ágnes történész nyitotta meg a Magyarországi zsinagógák című fotókiállítást, amely Ari Müller-Tóth (New York) és Végh Gábor (Budapest) régi képeslapgyűjteményéből, fotóiból, valamint Csabai István (Szolnok) fényképeiből állt össze. A tárlat megtekintése után Fekete László főkántor Neumark Zoltán zongoraművész kíséretével adott nagy sikerű koncertet.

– **Ünnepi templomjegyek** árusítása az 5769. zsinagógai újévre a Hegedűs Gyula utcai körzetben (XIII. Hegedűs Gyula u. 3. Kistemplom): szeptember 26-ig hétfőtől csütörtökig délelőtt 8 órától 10 óráig, délután 16.30 órától 19 óráig, pénteken 8 órától 11 óráig, vasárnap 8.30-tól 12 óráig. Kérjük, hogy a régi helyekért az első napokban szíveskedjenek jelentkezni.

– **Holokauszt Emlékközpont.** Cím: Budapest IX., Páva utca 39. Nyitva: hétfő kivételével naponta 10–18 óra között. Telefon: (1) 455-33-33. Honlap: www.hdke.hu. E-mail: info@hdke.hu.

Rejtvény

Az augusztus 15-i számunkban megjelent rejtvény megfejtése: **1/c, 2/b, 3/a, 4/a.** A festmény a táslich szertartást ábrázolja. Tízezer forint értékű könyvjutalmat nyert: **Radnóti László** (Veszprém), **Grünwald Sándorné** (Csongrád), **Gál Gyula** (Budapest). A nyereményt naponta 9 és 12 óra között lehet átvenni a szerkesztőségben (VII., Síp u.12. I. 16.).

Halálozások

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy *Wortmann Jenőné* szül. *Weinstein Borbála* küzdelmes életének 97. évében örökre megpihent. Gyászolják: Kanadában élő unokahúga, *Edit* és családja, unokaöccse, *László* és családja, valamint fogadott lánya, *Aviva* és családja Izraelből. Köszönetet mondunk a Szeretetkórház dolgozóinak a lelkiismeretes, odaadó ápolásért. Továbbá köszönjük a Nagyfuvaros utcai templom tagjainak részvétét. (*x*)

Fájdalommal tudatjuk azokkal, akik ismerték és szerették, hogy *Feldmann Lászlóné* sz. *Goldberger Margit,* drága Mancikánk 2008. 08. 28-án örökre itt hagyott bennünket. Szűk baráti körben, csendben eltemettük. (*x*)

Dr. Flank Gyuláné, Wilhelm Ilona 92 éves korában csendben elhunyt. Szűk családi körben eltemettük a Kozma utcai temetőben. Gyászolják: gyermekei, unokái, veje, menye, sógornője és akik szerették. (*x*)

Dr. Singer Ödönné, Magdus néni hirtelen indult el az örök élők útján, szeretett férjét követve. A család és a körzet tagjai jelenlétében búcsúztunk el tőle, és emlékeztünk rá, ki támasza, segítője volt dr. Singer Ödön főrabbinak, hosszú évtizedeken keresztül. Az Örökkévaló kegyes simogatással szólította magához, álmában érte a halál. Kérjük a Mindenhatót, adjon megnyugvást az itt maradott gyászolók szívének! Emléke legyen áldott!

Budai körzet

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy *Szántó László* (New York–Budapest), életének 95. évében elhunyt. Gyászolják: leányai, unokái, dédunokái, testvérei és ismerősei, valamint anyósa, aki mindvégig ápolta. A Kozma utcai temetőben temettük el. (*x*)

Kántorkoncert és az Újpestért díj átadása

Az újpesti hitközség hagyományainak megfelelően az idén is megrendezték a főünnepek előtti kántorkoncertet. Minden eddiginél nagyobb sikerrel szereperltek az előadók a zsinagógában, a most is telt házas eseményen. A műsort *Deutsch László* főrabbi vezette.

A rendezvényt megtisztelte jelenlétével *Zoltai Gusztáv* üv. igazgató, *Dercze Tamás* polgármester, *Rappaport Zoltán,* az UZSH díszelnöke, *Máté György,* az UZSH elnöke és *Márvány Veronika,* a Szeretetkórház főorvosa.

A fellépő előadók a következők voltak: *Fekete László* főkántor, *Klein Ervin* főkántor, *Szerdócz Ervin* kántor, *Szilágyi Gábor* kántor, *Zucker Immánuel* kántor, valamint *Klein Judit* énekművész. Zongorán kísért: *Lisznyai Szabó Mária* orgonaművész és *Jáger Bandi* zongoraművész. Gitáron játszott *Oravecz Pedró,* fuvolázott *Szabó Sándor.*

A koncert bensőséges ünnepséggel kezdődött, amelyen a polgármester adta át Deutsch László részére a városrész képviselő-testülete által adományozott Újpestért díjat. A főrabbi meghatott szavakkal mondott köszönetet a kitüntetésért, sokéves munkája elismeréséért.

IMAIDŐK

Templomok	Péntek este Okt. 3.	Szombat reggel Okt. 4.	Péntek este Okt. 10.	Szombat reggel Okt. 11.
Dohány	18.00	9.30	18.00	9.30
Frankel L. út 49.	18.30	10.00	18.30	10.00
Hegedűs Gy. u. 3.	19.00	9.30	19.00	9.30
Vasvári P. u. 5. (Iubavicsi)	19.30	9.00	19.30	9.00
Thököly út 83.	18.30	9.00	18.30	9.00
Hunyadi tér 3.	19.00	9.00	19.00	9.00
Bethlen tér 2.	19.15	9.30	19.15	9.30
Nagyfuvaros u. 4.	19.00	8.00	19.00	8.00
Rabbiképző-ORZSE (Bérkocsis u. 2.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Kazinczy u. 27.	18.10	8.00	18.00	8.00
Alma u. 2.	18.10	8.00	18.00	8.00
Kórház (Amerikai u. 53.)	19.30	7.30	19.30	7.30
Páva u. 39.	18.00	9.00	18.00	9.00
Dózsa Gy. út 55.	18.00	9.30	18.00	9.30
Berzeviczy u. 8.	18.00	9.00	18.00	9.00
Károli G. tér 5.	19.00	9.00	19.00	9.00
Visegrádi u. 3.		9.00		9.00
Dessewffy u. 23.	18.10	9.00	18.00	9.00
Teleki tér 22. (szefárd)		8.45		8.45
Lauder iskola (Budakeszi út 48.)	18.00		18.00	
Pesterzsébet (Zamárdi u. 7.)	18.00		18.00	
Vidéken				
Hódmezővásárhely (Szt. István tér 2.)	18.00		18.00	
Vác (Eötvös u. 3.)	18.00		18.00	
Kecskemét (Nagykőrösi út 5.)	18.00		18.00	
Székesfehérvár (Várkörút 19.)	18.10		18.10	
Győr (Kossuth L. u. 5.)	18.00		18.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	9.00	18.00	9.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	18.20	8.00	18.10	8.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	18.20	8.00	18.10	8.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	18.00	8.00	18.00	8.00
Pécs (Fürdő u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00	
Szombathely	18.30		18.30	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00	
Keszthely (Kossuth L. u. 20.)	17.00		17.00	

NAPTÁR

Szeptember 29.	hétfő	Elul 29.	Erev ros hásáná
Szeptember 30.	kedd	Tisri 1.	Ros hásáná (1)
Október 1.	szerda	Tisri 2.	Ros hásáná (2)
Október 2.	csütörtök	Tisri 3.	Gedáljá böjtje
Október 3.	péntek	Tisri 4.	Gyertyagyújtás: 6.01
Október 4.	szombat	Tisri 5.	Szombat kimenetele: 7.03 Sábbát suvá
Október 8.	szerda	Tisri 8.	Erev jom kippur (Kol nidré)
Október 9.	csütörtök	Tisri 9.	Jom kippur. Mázkir
Október 10.	péntek	Tisri 10.	Gyertyagyújtás: 5.47
Október 11.	szombat	Tisri 11.	Szombat kimenetele: 6.49
Október 13.	hétfő	Tisri 14.	Erev szukkot
Október 14.	kedd	Tisri 15.	Szukkot (1)
Október 15.	szerda	Tisri 16.	Szukkot (2)

Most lenne 85 éves!

Negyedik éve nincs köztünk Kabos László

Mindenki Lacikája tudta, mikor illik meghalnia. Négy éve jom kippurkor hunyta le végleg a szemét. Persze hűséges társa, Urbán Erika is értett „zsidóul", hiszen a temetési ceremóniát a sátoros ünnepekre időzítette.

– Halála után írtál egy könyvet Az én Kabosom címmel. Mikor vetted észre, hogy az írás is megy?

– Soha. Erre a könyvre rákényszerített a sors. Gondoltam, azzal oldódik a magányom, ha írok. Persze csak magamnak. Aztán jöttek a számlák, amiket nem tudtam fizetni, és Lacikától tanácsot kértem: mit szólna ahhoz, ha eladnám az életünket? Úgy éreztem, hogy igent mondott. 2004. szeptember 28-án volt a temetése, és karácsonykor már csaknem készen voltam a könyvvel. Közben nem biztatott senki, nem konzultáltam senkivel. Mikor elkészültem, elvittem Raj Tamásnak (a Makkabi Kiadó tulajdonosa), aki rögtön mellém állt. Ő lektorálta, de egy betűt nem változtatott. Azt tudtam, hogy jól dumálok, de hogy az írás is megy, arra soha nem gondoltam.

– Szövegszerkesztőbe pötyögted be?

– Dehogy! Spirálfüzetbe róttam a betűket. A rabbi úr írta az előszót is. Egy örökbecsű anekdotát is beleszőtt: „Kabos 1964-ben fellépett Szegeden, ahol már járt korábban mint munkaszolgálatos. Fellépését ezekkel a szavakkal kezdte: ma itt mindenki örül nekem, ünnepelnek, mert úgy hívnak, hogy Kabos. Húsz éve, amikor itt jártam, nem ünnepeltek, mert akkor úgy hívtak, hogy Krausz!"

– Erről viszont nekem is eszembe jutott egy zseniális nekrológ címe: Kabosnak hívták, de Krausznak látszott. Azt hiszem, MGP nevéhez fűződik. Visszatérve a könyvedre, nagy értéke a benne lévő fotógyűjtemény. Egészen fantasztikus színházi és privát fotók kerültek bele. Mesélj a kezdetekről. Hogy jöttetek össze?

– 1972. október 20-án fél tizenegykor bementem a társalgóba. Akkor szerződtetett oda Abody Béla, Kazal László ajánlására. Az első premieremre készültem. Kabos átölelt, megpuszilt, és én úgy éreztem, hogy megszületett a családom. Határtalan szeretet sugárzott belőle.

– És? Mikor lett szerelem?

– Férjes asszony voltam, és kisbabát vártam. Sajnos egyetlen terhességemet sem kísérte szerencse. Vagy elvetéltem, vagy halva született a magzatom.

– Ez elég borzasztó. Arról mesélj inkább, hogy mikor kezdett el komolyan udvarolni Lacika.

– Nem udvarolt. A Kölcsönlakás című darabban én támadtam le. Egy felújítási próbán történt. Addigra meguntam, hogy nekem öntötte ki a szívét más nőkkel kapcsolatban. 33 gyönyörű évet éltünk együtt! Ő 50 volt, én meg 24. Nem éreztem magam hozzá fiatalnak, inkább én voltam az öreg. Legalábbis agyilag. Együtt jártuk be a világot, a tenyerén hordott. Szép lassan arra is rájöttem, hogy az óriási népszerűsége mögött egy szeretetre vágyó, kiszolgáltatott, rendkívüli emberrel élek. Aki ráadásul még kishitű is volt.

– Ezt hogy érted?

– Egyszer ugyanis terhes lettem tőle. De ő félt. Nem akarta, hogy félárván nőjön fel a gyerek. A mai napig bánom, hogy szót fogadtam neki, és elvetettem. Pedig rettenetesen szerette a gyerekeket. Ahány vörös kisgyereket látott az utcán, mindet megszólította, hogy: ki az anyukád? Hol laktok? Sajnos nem jártam arra – mondta, és továbbment.

– Miért nem házasodtatok össze?

– Nem lettem a felesége, mert egyek voltunk. Nem akartuk egymást megváltoztatni. A mikor jössz kérdés nálunk sosem hangzott el. Különleges kapcsolatunk volt.

– Volt kedvenc étele?

– Megtörtént, hogy előadás után álltam neki feldolgozni egy libát. Aztán másnap, ha vidékre ment, csomagoltam neki belőle. Azt mondta, teljesen olyan vagyok, mint a mutter. Imádta az anyját. Állandóan telefonon hívta New Yorkban. „Biztosan megnyugodna a mama, ha ismerne, tudná, hogy nem kell többé aggódnia értem. Mert nemcsak gyönyörű vagy, de az anyám, az apám, a testvérem mind együtt vannak benned. Te vagy a családom." Ugyanezt éreztem én is.

– Nem gondoltatok arra, hogy Amerikában vagy Ausztráliában telepedjetek le?

– Nem. Lacikám erre mindig azt mondta: „Ha néha kilátogatok, újság vagyok! Ha kinn maradnék, csak újságkihordó lehetnék!"

– Az utolsó éveiben nagyon beteg volt.

– 2001-ben elindult a küzdelem az életéért. Jó sorsunk elhagyott. Hangszálán kiújult a daganat. Lézerkezelés, besugárzás. Ha szabad ilyet mondani, az utolsó percig jó beteg volt. Nem siránkozott, nem panaszkodott. Hallgatásra, cetlizésre volt kórhoztatva. Egyszer azt írta: „Kaptam a sorstól 60 év ráadást, beszélhettem eleget." Ha nem is egészségben, de megélte a 80. születésnapi ünnepségét, melyet a Fészekben rendeztek tiszteletére. A Kulturális Örökség Minisztériumától még egy dísztávirat sem érkezett. Volt neki egy Jászai Mari-díja és egy érdemes művészi. Snitt. Egy újságíró megkérdezte tőle, hogy miből él a nyugdíjas sztár. Lacikám azt válaszolta: „Most éppen a Mercit esszük!" Se örökös tagja nem lett a Vidám Színpadnak, se Kossuth-díjat nem kapott. Az állapota tovább romlott, a végén már csak gyógynövényekkel próbálkoztunk. Az utolsó cseppet egy combcsonttörés jelentette. 2004. szeptember 26-án fél háromkor végleg kihunytak élete fényei. Legördült a függönye. Gózon Gyula, Kellér Andor és Kellér Dezső mellett alussza örök álmát a Kozma utcai zsidótemető művészparcellájában. Bár szerintem nem halt meg, csak előrement, hogy megszervezze végtelen hosszú közös turnénkat. Meg azért sem halt meg, mert Heller Tominak adtam az összes színpadi nyakkendőjét, Sas Józsinak a Girardi-kalapját, Beregi Péternek a Chaplin-kalapot. Ezek minden nap játszanak. Csalafinta módon, de színpadra loptam Lacikát!

Bozsán Eta

Megörökített történelem

Villányi András fotóművész kiállítását nagyon sietve, a kora reggeli órákban nyitották meg a Budai Micve Klubban. Sok esemény tornyosult egy időben. Egész napos konferencián ünnepelték jeles személyiségek előadásaival a Frankel Leó úti 120 éves zsinagógát, amely diszkréten bújik meg egy nagy bérház udvarán. Ugyanazon a vasárnapon nyitották meg a Zsidó Nyári Fesztivált a Dohány utcai templom előtt a Herzl téren.

A Budai Micve Klub díszterme mégis megtelt. *Benedek István Gábor* író ünnepi beszédében elmondta, hogy ezen a kiállításon történelemről van szó. A képek igazolnak, bizonyítanak, a képek mesélnek. Megőriznek vagy negyvenévnyi történelmet. Akkor kezdett a fiatal Villányi András

Villányi András *(Villányi Benjámin felvétele)*

fényképezni. A múltat fehér-fekete képek idézik, a nemrég történteket, illetve a jelent színes képek elevenítik meg.

Negyven éve is tanultak a budai helyiségben fiatalok imákat, dalokat, Szentírást, amikor ez nem volt divat, kockázatmentes meg pláne nem. Most az egykori nebulók büszkén mutatják a tablón unokáiknak magukat és egykori társaikat. A talmud-tóra lényegében végig működött a nehéz időkben. Méghozzá szépszámú gyerek és fiatal részvételével. A tanárok karából csak néhányat emeljünk ki. Látjuk ott *Hochberger Lászlót, Singer Ödönt, Schőner Alfréd* rabbikat foglalkozás közben.

Drámai dokumentum a temetés. *Weisz Dávid* gyöngyösi rabbi és *Scheiber Sándor* professzor koporsóját tanítványaik veszik körül. Érdekes, de esküvő szándékosan nem szerepel a képek között. A művész közösséget örökített meg. Valamikor a lakodalom ilyen esemény volt, résztvevőinek vagy harminc százaléka a szegény sorsúakból került ki, hadd jussanak legalább ilyenkor finom falathoz. Villányi András úgy érzi, most elkülönül ez a szertartás, protokollból, elitekből áll a násznép. Bizonyára saját magának vagy közvetlen rokonoknak megörökített ilyen történést is, de úgy érzi, közösségi képek között az esküvő mai formájának nincs helye.

A képek címe érdekes és elgondolkodtató. A tórát olvasó és előimádkozó, Hajdúnánásból származó *Kovács Tibi* bácsi ezúttal drósét, magyarázatot mond. *Schweitzer József* főrabbi tablót betöltő képe alatt a megjelölés: Dáján. Pillanatra megütközünk, aztán mindent megértünk. A szó azt jelenti: bíró, döntnök. Akinek hitele és szavának súlya van. Minden kép egy üzenet. Meg lehet állni előttük, és gondolkodhatunk. Ha figyelmesen nézzük őket, megértjük a mondanivalót. A megnyitó alkalmából a konferenciára tekintettel kevesebb idő jutott az elmélyedésre. Sebaj. A kiállítást érdemes megnézni többször is. Annyiszor, amíg mindegyik üzenete eljut a látogatókhoz.

D. G.

Dudu a Dohányban

Villányi András fotói